

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Současná relevance Frankfurtské školy

Martina Hadrboľcová

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Bakalářská práce

Současná relevance Frankfurtské školy

Martina Hadrboľcová

Vedoucí práce:

PhDr. Petr Krčál

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce PhDr. Petru Krčálovi za odborné vedení a vstřícný přístup při zpracování bakalářské práce.

OBSAH

OBSAH	1
ÚVOD.....	2
1 Vymezení pojmů „kritická teorie“ a „Frankfurtská škola“	5
2 Historický exkurz - Institut pro sociální výzkum ve Frankfurtu.....	7
2.1 První generace	7
2.2 Druhá generace	10
3 Nadvláda osvícenského rozumu	12
3.1 Nepravé potřeby moderního člověka.....	13
3.2 Kulturní průmysl jako nástroj unifikace.....	15
4 Nadvláda instrumentálního rozumu	16
4.1 Manipulace veřejného mínění.....	17
4.2 Obnova komunikativní racionality.....	19
5 Moderní politické trendy – odpolitizování politiky.....	22
5.1 Ztráta ideologie.....	25
5.2 Politická strana jako podnik.....	27
5.3 Personalizace politiky	30
6 Politainment a politika v kulturním průmyslu	34
7 Média jako nástroj moci.....	38
8 Deliberativní demokracie – odpověď na krizi legitimacy	41
ZÁVĚR.....	48
Seznam použitých zdrojů	51
Literatura:	51
Internetové zdroje:.....	53
Legislativní dokumenty:.....	58
Resumé.....	59

ÚVOD

Na počátku této práce jsem stála před rozhodnutím, s pomocí jakého vhodného objektu nejlépe potvrdit či vyvrátit tezi, že Frankfurtská škola a její teorie mají i v dnešní době relevantní význam. Domnívám se, že myšlenky a teze myslitelů Frankfurtské školy jsou natolik flexibilní, že jejich optiku lze použít na prakticky jakýkoliv současný společenský jev. V prostředí západních států to platí tím spíše, jelikož kritická teorie se zaměřuje právě na jevy typické pro moderní kapitalistické společnosti, jakými jsou konzumní způsob života, masová kultura, unifikace myšlení a chování jedince, mediální manipulace, oslabení kritického myšlení apod. Mým původním úmyslem bylo zaměřit se na nejrůznější myšlenkové směry, které by bylo možné označit jako pokračovatele Frankfurtské školy. V praxi by se tak jednalo o různá neomarxistická hnutí, hnutí bojující za práva utlačovaných skupin, přistěhovalců, žen, sexuálních menšin, rasových a etnických skupin, národů apod. Takových objektů lze ale v současnosti nalézt více, než kolik by jich bylo možné vzhledem k rozsahu této práce relevantně posoudit.

Proto jsem se rozhodla zúžit rozsah témat, jejichž prostřednictvím se pokusím současnou relevanci Frankfurtské školy prokázat, a to v souladu se zaměřením svého studia - pouze na současnou českou politiku a to ve všech třech jejích dimenzích: *policy*, *politics* i *polity*¹. Aktuální události, vlastnosti, výstupy a strategie politických subjektů, jejich vnitřní a vnější vztahy, ale i institucionální rámec a právní úpravu se pokusím subsumovat pod východiska autorů Frankfurtské školy. V hodnocení, zda má kritická teorie v současnosti stále relevanci, budu vycházet ze zjištění, zda lze skrz „frankfurtskou“ optiku analyzovat aktuální politické jevy a trendy.

Není v možnostech této práce a jejího rozsahu zahrnout veškeré myšlenky autorů této školy, jelikož tato by, v případě obsáhnutí všech osobností Institutu pro sociální výzkum ve Frankfurtu a jejich teorií, vydala spíše na rozsáhlou monografii.

---

¹ *Policy*, *politics* a *polity* jsou pojmy odpovídající trojdimenzionálnímu pojetí politiky, představující tři odlišné významy referující o politice. Normativní, strukturální a ústavní aspekty politiky, podoba politického a institucionálního řádu, tedy vymezení hranic prostoru, ve kterých se politika odehrává a jeho struktury odpovídá pojmu *polity*. *Politics* je naopak procesem utváření politické vůle, interakcí, politikou konsensu a konfliktu či bojem o moc, tedy procesuální dimenzí politiky. *Policy* je nakonec zbývajícím aspektem politiky, tedy obsahem, cílem, výstupem či konkrétní politikou (Cabada, Kubát a kol., 2007: 46 – 48).

Z tohoto důvodu jsem se rozhodla vybrat především ústřední myšlenky hlavní linie autorů Frankfurtské školy, přičemž tyto jsem vybírala také s ohledem na zaměření této práce. Rovněž jsem se rozhodla analyzovat teorie pouze prvních dvou generací Frankfurtské školy z celkových čtyř a to z toho důvodu, že teorie třetí a čtvrté generace ze současných jevů přímo vychází, bylo by tak bezpředmětné snažit se prokazovat možnost jejich aplikace na aktuální témata. Z první generace Frankfurtské školy se budu věnovat především myšlenkám a teoriím Maxe Horkheimera, Theodora W. Adorna, Herberta Marcuse a Ericha Fromma. Z druhé generace školy jsem vybrala pouze jediného autora a to Jürgena Habermase, který je její jednoznačně nejvýraznější osobností a často také jejím jediným uváděným představitelem. Z tohoto důvodu jsem se, co se týče druhé generace, rozhodla věnovat pouze jeho myšlenkám, avšak věnovat mu o to větší prostor.

V první části této práce nejdříve vymezím pojmy Frankfurtské školy a kritické teorie, přičemž si dovoluji krátký exkurz do historie Institutu pro sociální výzkum ve Frankfurtu, v rámci kterého představím jeho představitele a okolnosti, jež měly na jejich tvorbu podstatný vliv. Následně tematicky uspořádám myšlenky předmětných autorů do větších obecných celků. Zaměřím se především na hlavní téma první generace – na nadvládu osvícenského rozumu v moderní postkapitalistické společnosti a na postavení jedince v ní, i na hlavní téma druhé generace (Habermase) – na nadvládu instrumentálního rozumu vytlačující komunikativní racionalitu, s tím související ohrožení podstaty demokracie a možnosti její nápravy. V této části budu využívat především knižních zdrojů, přičemž stěžejními prameny mi budou především díla představitelů Frankfurtské školy, jakými jsou *Dialektika osvícenství* Maxe Horkheimera a Theodora W. Adorna (2009), *Jednorozměrný člověk* Herberta Marcuse (1991), *Strach ze svobody* Ericha Fromma (2014), *Schéma masové kultury* Theodora W. Adorna (2009b), *Strukturální přeměna veřejnosti* (2000b) a *Problémy legitimacy v pozdním kapitalismu* (2000a) Jürgena Habermase.

V další části se pokusím aplikovat uvedené teorie na aktuální politické a společenské fenomény. „Frankfurtskou optikou“ se zaměřím na současné jevy,

přičemž se budu snažit odpovědět na otázku, zda se společnost stále potýká s úkazy, které byly již před sedmdesáti lety předmětem kritiky autorů z frankfurtského Institutu. V této části budu jako zdrojů nadále užívat prací předmětných autorů, spolu s nimi dále knižní zdroje zaměřené na zkoumané jevy (politika, média, občanská společnost a jiné) a internetových zdrojů ohledně aktuálních témat.

Domnívám se, že téma současné relevance Frankfurtské školy je tématem velice aktuálním a snadno aplikovatelným na český kontext. Při pohledu na současnou politickou reprezentaci charakteristickou technokratizací politiky, vymezováním se proti politickému stranictví i proti političnu samotnému, oslabováním ideologií, stíráním rozdílů mezi politickými subjekty; ale i při pohledu na občanskou společnost, na pasivitu a nezájem vůči věcem veřejným, klesající občanskou participaci, roli masové kultury v české společnosti, ovládnání veřejného mínění, medializaci či na posun zpravodajství směrem k tzv. infotainmentu² se domnívám, že dnes mají teorie osobností Frankfurtské školy stejně významnou úlohu, jako před sedmi dekádami.

---

² Infotainment je složeninou anglických výrazů information (informace) a entertainment (zábava), který popisuje způsob zpravodajství, které je zpracováváno s účelem pobavit a vyvolat emoce (MediaGuru, nedatováno)

1 Vymezení pojmů „kritická teorie“ a „Frankfurtská škola“

Kritická teorie je jednak považována za filozofický proud 20. století s hlavními představiteli Adornem, Horkheimerem a Marcusem a jednak za interdisciplinární myšlení vycházející z kombinace neomarxismu a psychoanalýzy. Martin Valenta, autor rozsáhlé práce zabývající se Frankfurtskou školou, kritickou teorií a její recepcí na základě průzkumu německých slovníků a encyklopedií uvádí, „že *kritická teorie je společenskými vědami považována za neomarxismus obohacený o psychoanalýzu, polemiku s tradičním osvícenstvím a kulturní kritiku, která kritizovala liberální kapitalistický systém*“ (Valenta, 2010: 76). Kritická teorie a Frankfurtská škola jsou dále označovány jako filozofické (či sociologické) teorie vycházející z marxismu a zároveň jej revidující v tzv. neomarxismus či západní marxismus (Petrušek, 1994: 135). Někteří autoři pojmy „kritická teorie“ a „Frankfurtská škola“ ztotožňují, jiní jeden spojují s druhým, aniž by je vnímali jako synonyma. V druhém případě je kritická teorie obsáhlejším pojmem, širokým proudem v rámci sociálních věd, který lze vnímat jako kritické ohlasy na sociální dění; zatímco Frankfurtská škola označuje badatele sdružené v Institutu pro sociální výzkum, tedy personální, hmotnou složku. Rozdělení těchto dvou pojmů je důvodné především s ohledem na fakt, že po 2. světové válce se Institut pro sociální výzkum věnoval i tématům, která pod pojem kritická teorie nelze zahrnout (Valenta, 2010: 47).

Hlavním společným bodem Frankfurtské školy a kritické teorie je kritika instrumentálního kapitalismu, ačkoliv jednotliví autoři a jednotlivá období se od sebe poměrně dost liší. K prvnímu období kritické teorie patří tzv. osa Fromm-Horkheimer-Marcuse (Petrušek, 1994: 136). Horkheimerova kritická teorie na rozdíl od Frommovy kritické teorie obohacené o psychoanalýzu upřednostňuje marxistický segment před psychoanalytickým, proto tuto definuje především obecná kritika průmyslové kapitalistické společnosti. Marcusovo pojetí kritické teorie se stalo základem pokusu proměnit kritickou teorii ve společenskou praxi (Bottomore, 2002: 21). Jak jsem již uvedla, druhou generaci kritické teorie představuje především a téměř výhradně Habermas. Jeho myšlení z klasické kritické teorie sic vychází, sám šel nicméně po

vlastní ose a věnoval se především charakteru občanské společnosti a problémům legitimacy, viz díla Strukturální přeměna veřejnosti (2000b) a Problémy legitimacy v pozdním kapitalismu (2000a).

2 Historický exkurz - Institut pro sociální výzkum ve Frankfurtu

Institut pro sociální výzkum (*Institut für Sozialforschung*) byl založen v únoru roku 1923 ve Frankfurtu nad Mohanem. V jeho ideovém a institucionálním prostředí se začala formovat skupina badatelů ve spojení s kritickou teorií společnosti, po druhé světové válce známá především jako Frankfurtská škola (Petrusek, 1994: 135).

Tato škola byla celá dlouhá desetiletí od svého programového vymezení ve třicátých letech trnem v očích mnoha nositelů moci, jelikož svou sociální kritikou kapitalistických, nacistických a sovětských mocenských praktik se stala nepřehlédnutelným předmětem sporu ve všech vlivných politických režimech minulého století. V kapitalistických uspořádáních byla marginalizována a obviňována ze subverze, v socialistických uspořádáních byla cenzurou odmítána pasováním do role buržoazní ideologie a před nacismem museli její zastánci emigrovat (Valenta, 2010: 59).

2.1 První generace

Hlavními představiteli první generace školy jsou jednoznačně Max Horkheimer a Theodor W. Adorno, jakožto autoři ústředního díla této školy – *Dialektiky osvícenství* (2009), která ovlivnila řadu dalších autorů z Institutu. Dále k ní řadíme Herberta Marcuse, Ericha Fromma, Friedricha Pollocka, Leo Löwenthala a Franze Neumanna (Bottomore, 2009: 15 – 24). Max Horkheimer byl jmenován vedením Institutu v roce 1930. Ve svém nástupním projevu se navrátil k německé idealistické filozofii, zejména k Hegelovi a poukázal na nutnost interdisciplinárního postupu Institutu, který měl spojit filozofii, sociologii, psychologii, národohospodářství a historii. To znamenalo odvrát od dosavadního zaměření Institutu na tradičně pojímaný marxismus (Valenta, 2010: 54). Multidisciplinární přístup je nadále jednou ze základních charakteristik přítomných u všech představitelů Frankfurtské školy. Horkheimer sestavil analytický tým, kterému dominoval psychoanalytik Erich Fromm. Theodor W. Adorno původně nebyl do Institutu přijat, Horkheimer se ale postupně

začal odklánět od Fromma a jeho akcentu na empirický výzkum směrem k Adornovi a teorii.

Po rozpoutání druhé světové války nastala v Institutu nejistota, kterou Horkheimer vyřešil rozpuštěním Institutu, rozvázáním pracovních poměrů se zaměstnanci a přesídlením do Kalifornie. Institut pro sociální výzkum byl zachován jen symbolicky jako malá kancelář v New Yorku. Ve 40. letech nefungoval Institut jako v předválečném období, lze spíše mluvit o činnostech Horkheimera a Adorna (Valenta, 2010: 49-54). V tomto období také započíná práce na jednom z nejznámějších děl z dílny Frankfurtské školy, na Dialektice osvícenství (*Dialektik der Aufklärung*), která byla svou multidisciplinarností naplněním činnosti Institutu z 30. let, a dále vzniká Frommova monografie Útěk před svobodou (*Escape from Freedom*), která také zobecňuje poznatky z předchozích výzkumů na Institutu.

Poválečné období charakterizuje návrat do Frankfurtu, ale také myšlenkový obrat. Od explicitního marxismu se spíše přiklonili k obecně pojímanému humanismu. Horkheimer se ve Frankfurtu ujal vedení katedry sociální filozofie a v roce 1950 obnovil Institut pro sociální výzkum (Hrubec, 2011: 99-107). Znovuobnovený Institut zahájil sociologické výzkumy a kritickou teorii v mnohém opustil. Byl prezentován jako prestižní pracoviště, které napomáhá německé společnosti k vyrovnání s nacistickou minulostí. Prováděl výzkumy poválečné společnosti, antisemitismu, ale i komerční výzkumy na objednávku, zejména v oblasti podnikové sociologie mezi zaměstnanci velkých podniků (Valenta, 2010: 67).

V 50. letech se neúspěšně jedná o návratu Herberta Marcuse, při nejmenším se ale vazby mezi Institutem a Marcusem ztužují, zejména kvůli dokončování jeho práce Eros a civilizace (*Eros and Civilisation*). V tomto díle Marcuse popisuje represivní charakter společnosti, která jedince ovládá tím, že mu vtiskává princip výkonnosti a produktivity, potlačujíc jeho přirozené potřeby i lidské štěstí spojené s jejich uspokojováním do pozadí (1969). Marcuse, ačkoliv se do Institutu nevrátil a zůstal v USA, hrál během obnovy kritické teorie významnou roli. Stále se držel kritické teorie a neomarxismu, ale stejně jako Adorno a Horkheimer v Dialektice osvícenství

pokračoval v revizi marxistických tezí (Bottomore, 2002: 23). V tomto duchu vydal své stěžejní dílo *Jednorozměrný člověk (One-Dimensional Man)*. Marcusův *Jednorozměrný člověk* je kritikou kapitalistické konzumní společnosti jakožto aparátu eliminujícího v člověku kritický rozměr jeho vztahu ke světu skrze mámení jeho instinktů. Konzumerismus je zde pojímán jakožto určitá forma kontroly a ovládnání spočívající ve vytváření umělých potřeb svazujících člověka (1991). Marcusovy základy se staly oporou protestních levicových hnutí po celém světě a jedním z ideových pramenů nové levice, Marcuse se stal obecně známou osobností na Západě i Východě (Valenta, 2010: 176).

Institut se v 60. letech stal součástí veřejného prostoru, jeho osobnosti se staly mediálně známými celebritami. Konec 60. let proběhl v proudy bouřlivých událostí, ve kterých znovu ožily původní kritické kořeny první generace. Původní kritické texty byly hojně recipovány německým protestním hnutím a přijaty jako ideová a teoretická základna mimoparlamentní opozice. Škola poskytla mentální zázemí tzv. Nové levice, ale také například Frakci Rudé armády³(Valenta, 2010: 65-70).

Autoři a ideje této generace mají na rozdíl od těch následujících mnoho společných jmenovatelů. Jak již bylo řečeno, ačkoliv každý z autorů měl trochu jiný přístup, spojoval je interdisciplinární výzkum podmínek života v moderní kapitalistické společnosti. Jejich cílem byla účinná symbióza filozofie a vědy, teorie a empirie; jejich hlavním principem kritika jako sebeuvědomění kritického rozumu, který dokáže postihnout základní a nejhlubší rozpory kapitalistické společnosti a vede k emancipaci člověka od všech forem panství, podřízenosti a útlaku. Autoři první generace zkoumali zdroje, podmínky, aspekty a projevy celkové společenské krize především v oblastech politiky, ekonomiky, umění, psychologie, filozofie i vědy. Výrazným projektem byl i výzkum autority a rodiny, který odhaloval struktury dominance v rodině i samotné osobnosti. Emancipace člověka, ke kterému kritický rozum směřoval, tedy měl mít vedle ekonomického či politického rozměru také rozměr osobností a intelektuální.

---

³ Frakce Rudé armády (RAF) byla západoněmecká levicová teroristická skupina

Dalo by se říci, že snahou Frankfurtské školy obecně je obroda kritického smýšlení, o které nenároční konformní jedinci již dávno přišli. Jeho protiklad, instrumentální rozum, jež nevede k emancipaci, nýbrž k zotročení, je pak předmětem kritiky celé Frankfurtské školy (Petrušek, 1994: 135-139).

2.2 Druhá generace

V Institutu nastal přelom s nástupem Jürgena Habermase jako Adornova asistenta v roce 1956. Habermas pracoval na empirických výzkumech společnosti, které byly Horkheimerem odmítány a kritizovány. Tato nepřízeň nakonec vedla k odchodu Habermase z Institutu v roce 1961, ne však na dlouho, již v roce 1964 se Habermas navrátil a dokonce převzal jeho vedení (Valenta, 2010: 64). Od této chvíle se formuje druhá generace Frankfurtské školy a kritické teorie, které dominoval právě Habermas. Ten se již dříve nechal inspirovat Marcuseho kritikou vědy a techniky jako ideologie.

Hlavním společným bodem, který Habermas s první generací školy sdílel a na který navázal, je kritika instrumentálního, účelového rozumu. Od kritické teorie se ale Habermas poněkud odklonil a dostal se spíše k normativě a vysvětlení. Cesta k této transformaci vedla přes jeho analýzy transformace veřejnosti a krize legitimacy státní moci, které definoval ve svých dílech Strukturální přeměna veřejnosti (*Strukturwandel der Öffentlichkeit*, Habermas, 2000b) a Problémy legitimacy v pozdním kapitalismu (*Legitimationsprobleme im Spätkapitalismus*, Habermas, 2000a). Habermas sledoval, jak se spolu s šířením vlivu kapitalismu a komercializace masových médií začal vytrácet kritický rozměr veřejnosti, odrážející se v regresivním vývoji participace občana na veřejném mínění, který vedl k stále omezenějšímu zapojení do rozhodovacího demokratického procesu (Habermas, 2000b: 281-298). Habermas se domníval, že účinné participaci brání samotný systém, jehož podmínky jsou nastaveny tak, aby zajišťovaly masovou loajalitu, avšak aby v důsledku bránily účinné participaci. Depolitizovaná veřejnost se pak orientuje na tzv. občanský privatismus (kariéru, volný čas, konzum apod.), uplácena odškodněními ve formě peněz, volného

času či jistot. V důsledku občanské pasivity jsou pak svobodné poměry západních společností výrazně limitovány, což vede k legitimizační krizi pozdního kapitalismu (Habermas, 2000a: 51-52) .

V do češtiny dosud nepřeloženém díle *Theorie des kommunikativen Handelns* (Teorie komunikativního jednání) představuje Habermas dvě konceptuální strategie a to „systém“ a „žitý svět“, přičemž „žitý svět“ je prostředím pro dorozumívací procesy (komunikativní jednání) a „systém“ kontextem pro strategickou racionalitu (instrumentální jednání) (Habermas, 1982: 171-182). Prostřednictvím komunikativní racionality chce Habermas navrátit veřejnosti její kritický rozměr, revitalizovat veřejné mínění a posílit státní legitimitu (Habermas, 2000b: 33). Je tedy v porovnání s první generací poněkud optimističtější filozofem a kritická teorie v jeho pojetí obsahuje i určitý návod, jak společenskou krizi překonat.

3 Nadvláda osvícenského rozumu

Symbolem moderní postindustriální společnosti⁴ je rozum. Rozum, který člověku pomohl vypořádat se s nástrahami přírody, mu však nepřinesl osvobození. „Cílem osvícenství v nejobecnějším významu pokrokového myšlení od počátku bylo zbavit lidi strachu a učinit z nich pány. Dokonale osvícená země však září ve znamení triumfálního neštěstí.“ říká úvodní věta ústředního díla Frankfurtské školy, Dialektiky osvícenství (Horkheimer – Adorno, 2009: 17). Snaha lidí přežít a vypořádat se s nástrahami přírody totiž vedla k instrumentalizaci lidského rozumu, v důsledku kterého došlo k formování kontrastu mezi přírodou a kulturou, k ovládnutí jak okolní tak vnitřní přírody - přirozenosti člověka. Univerzální vědění zaručuje moc nad přírodou i člověkem samotným, pokrok a rozum se staly nástrojem ovládnutí. Z osvíceného ratic se stal instrumentální pozitivistický rozum ve službě moci. Osvícenství opustilo směřování k emancipaci a stalo se formou nadvlády (Horkheimer – Adorno, 2009: 17-53). „Společnost masová, přesycená racionalitou je společností totalitní, jejíž prvky je nutno ve společnostech západního typu demaskovat“ (Adorno, 2009b: 16).

Kritika osvícenství míří zejména k radikalizaci technického rozumu a k převrácení prostředku technické racionality, která je příčinou ekonomických krizí, masových manipulací i totalitních režimů. Moderní společnost je systémem hrůzy, ve které lze rozumem odůvodnit i ty největší zvrácenosti. Totalitní režimy jsou dějinným vyústěním osvícenské racionality, která univerzalizací rozumu zpřístupnila všechny sféry života principu panství (Adorno, 2009a: 151). Kritická teorie společnosti tak útočí nejen na osvícenskou tradici, nýbrž, jak je pro první generaci typické, i na fenomén moci a to v podobě moderní vědy, která byla využita pro uplatňování moci a pro potlačení veškeré spontánnosti subjektů ovládaných ekonomickými principy průmyslové výroby. Adorno a Horkheimer se domnívali, že svým výzkumem de facto „osvěcují osvícenství“, přinucují ho vzdát se nároku na jedinou konečnou pravdu.

---

⁴ Postindustriální společnost je z ekonomického hlediska charakteristická přechodem od výrobního sektoru k sektoru služeb, ze sociologického hlediska je popisována jako společnost, ve které se sic ztrácí třídní rozdíly, avšak sociální nerovnosti se prohlubují (Kellner, 2010: 13-18).

Snází se demaskovat totalitní prvky v moderních společnostech a tím jedinci pomoci k znovunabytí ztracené svobody (Adorno – Horkheimer, 2009: 16).

Ztrátu svobody považuje i Fromm za hlavní charakteristiku moderní společnosti. Rovněž ji vysvětluje v dějinném procesu, kdy středověk překvapivě považuje za svobodnou fázi dějin obrácenou k duchovnímu naplnění a spáse, období reformace naopak za první zárodky kapitalistické mentality, které označují jednotlivce za bezmocného, předurčeného, vytrženého z jeho církevního společenství, osamocенého a izolovaného, a konečně období kapitalismu, jehož mentalita je zaměřena na zisk, úspěch, bohatství, prohloubení osamocení a izolace (Fromm, 2014: 44-59).

3.1 Nepravé potřeby moderního člověka

Multidisciplinární přístup a postupné vzdalování Frankfurtské školy od svých původních marxistických pozic vedlo k vytvoření teorie pozice člověka ve společnosti jakožto společenské bytosti z hlediska široce pojaté sociální teorie a nikoli jen jakožto součástky hospodářského procesu z hlediska teorie ekonomické (Hrubec, 2011: 120-121). Jedinec je v teoriích kritické teorie postaven do pozice oběti systému, který využívá racionálních prostředků (kupříkladu reklamy) k jeho naprostému ovládnutí. *„Kapitalismus a jeho všudypřítomná reklama, ve které lidé figurují jako zboží, má povahu hypnózy ničící svobodné myšlení“* (Adorno – Horkheimer, 2009: 141).

Kapitalistická konzumní společnost člověka ovládá skrze „podplácení“ jeho instinktů. Konzumerismus jako forma kontroly a ovládnutí spočívá ve vytváření umělých potřeb, které člověka svazují, nikoliv osvobozují. Ve společnosti převládá systém, který vytváří falešné potřeby a následné „falešné štěstí, za nímž se skrývají represivní zájmy (Marcuse, 1991: 34). *„Můžeme rozlišovat potřeby pravé a nepravé. „Nepravé“ jsou ty, které individuu ukládají partikulární společenské síly, mající zájem o jeho potlačení: ty potřeby, které zvětšují dřinu, agresivitu, bídu a nespravedlnost. Jejich uspokojování může být pro individuum vrcholně radostné, avšak toto štěstí není stavem, který se musí uchovat a chránit, neboť slouží tomu, aby tlumil vývoj*

schopnosti [...]. Do této kategorie patří většina převládajících nepravých potřeb, jako například uvolňovat se v souhlase s reklamou, těšit se, oddávat se tomu co druzí, konzumovat, nenávidět a milovat to, co milují a nenávidí druzí.“ (Marcuse, 1991: 34).

Člověk je nucen vzdát se většiny svých autonomních skutečných přání a zájmů a z vlastní vůle přijímat přání a city, které nevycházejí z něho samého, ale jsou mu vnucovány jako vzor společenského myšlení a cítění. Většina lidí navíc věří, že jednají podle své vlastní vůle a nejsou si vědomi své manipulaci a podmanění (Fromm, 1992: 64). Jednají podle obdržených instrukcí jako by byli v hypnóze a následně si své jednání racionalizují, přesvědčeni o spontánnosti svých duševních procesů. Jejich jednání zcela odpovídají tomu, co se od nich očekává, mysl ztrácí vlastní osobní aktivitu. Následná racionalizace je pokus o uvedení vlastního přání do souladu s realitou (Fromm, 2014: 152).

Moderní člověk začal splývat s davem, rezignovat na budování vlastní osobnosti a utíkat tak od vlastní svobody. Izolovanost a nejistota, dané z podstaty kapitalismu, vždy vedou k dobrovolnému podřízení se vyšší moci při snaze řešit toto osamocení. Nejčastějším „únikem“ před nabytou svobodou je tzv. „automat konformity“, který spočívá v dobrovolném opuštění svobody subjektem tím, že tento splyne s davem, trendy, módou, převládajícími názory a stereotypy. Osvojením nabízených kulturních vzorů se sic zbavuje osamělosti, ovšem za cenu potlačení vlastních spontánních reakcí, ztrátu své přirozenosti a identity. Tak vzniká automatizovaný jedinec, nesvobodný ve formálně svobodné kapitalistické společnosti (Fromm, 2014: 145).

Na nebezpečí unifikace, stírání třídních rozdílů, vznik jednolité masové společnosti a politicky lhostejné masy upozorňuje i Hannah Arendt, která si všímá jejich snadného zneužití totalitními režimy. Hovoří o psychologii evropského masového člověka, který se v uniformní společnosti cítí zatrpkle a postradatelně, který ztratil zájem o sebe samého. Masy nespokojených a zoufalých lidí pak podporují extremistická hnutí a stávají se odrazovým můstkem pro vznik hnutí totalitních (Arendt, 1996: 429 – 472).

3.2 Kulturní průmysl jako nástroj unifikace

K uniformizaci a potlačení autonomního uvažování samostatných subjektů používá osvícenský rozum důmyslný nástroj – kulturní průmysl. Kultura šířená masmédií usiluje o vznik manipulovatelného subjektu, který je garancí spotřeby. Subjekt se pod jejím působením stává iracionálním produktem sloužícím byznysu, objektem manipulace a hypnotizace, aniž by si to sám uvědomoval. (Horkheimer – Adorno, 2009: 161-166). Konzum tak vrhá dospělé rozumné lidi „zpět do dětinství spotřebního egocentrismu“ (Střítecký, 1979: 425).

Zábavní průmysl vytvořil velkolepé show, nabízel obrazy spokojeného života bez otázek a přemýšlení, produkoval idoly, které vyhovují zadaným schématům (Horkheimer – Adorno, 2009: 162). Vše vychází z nápodoby, každý kulturní produkt se vztahuje na něco již etablovaného, snaží se zapadnout do již utvořených vzorců. „Co chce vůbec projít, musí být vždy již ohmatané, zmanipulované, statisíckrát vyzkoušené, aby se v tom našla pouze první chuť.“ (Adorno, 2009b: 16).

Masovým médiím se podařilo nahradit stávající formy kultury, masová produkce filmů, fotografií, nahrávek a publikací nahradila původní znak jedinečnosti a kouzla uměleckých děl z dob předešlých. Umělecké dílo je v moderní době odkouzleno, vytrženo z transcendence, magie a kultu. I při vysoce dokonalé reprodukci odpadá „Zde a Nyní“ uměleckého díla, z díla se vytrácí originalita, umožněním jeho masové reprodukovatelnosti mu byla odňata aura (Benjamin, 1979: 19-21).

4 Nadvláda instrumentálního rozumu

Jednorozměrnost, unifikace, kulturní průmysl a další prostředky či formy lidské nesvobody vycházejí z prvogeneračního pojetí osvícenství, jakožto omylu a podvodu na lidstvu spáchaném, důmyslném nástroji, který se zpronevěřil svému ušlechtilému cíli a přivedl lidstvo do nesvobody. Druhá generace školy (Habermas) však vycházela z odlišných pozic a daleko více si cenila pozitivních aspektů osvícenského politického myšlení (Hrubec, 2013: 455).

Habermas staví emancipovanou společnost na základech osvícenské komunikativní racionality, která nahradí instrumentální jednání. Rozděluje totiž dvě konceptuální strategie a to „systém“ a „žitý svět“. V „systému“ se uplatňuje instrumentální jednání, to znamená, že racionalizace instrumentálního jazyka se dosahuje instrumentálně, účelově, strategicky, prostřednictvím usměrňujících médií jako jsou peníze a moc. Naopak v „žitém světě“ se uplatňuje komunikativní jednání směřující k porozumění. To není egoistické, jeho primární orientací nejsou vlastní individuální potřeby, má integrující funkci, slouží k předávání a obnovování kulturního vědění, sociální integraci, skupinové solidaritě a k utváření osobních identit (Balon, 2008: 201). Systém a žitý svět tedy stojí vedle sebe rozdělené výraznou hranicí mezi instrumentálním a komunikativním jednáním, tedy mezi cíli definovanými dosažením úspěchu v prvním případě a porozuměním v případě druhém.

Budoucí emancipovaná společnost je potom taková společnost, ve které žitý svět nebude ovládán logikou instrumentálního rozumu, ale naopak podřídí mechanismy systémové integrace potřebám plně racionalizovaného žitého světa lidí, přičemž prostředkem nového vymezení standartu racionality by měl být přirozený jazyk, kterým se dosahuje porozumění (Balon, 2008: 191). Musí být navráceny původní lidské motivace jako hodnoty, interakce a komunikace, které jsou vytlačovány motivací odměn ať již ve formě moci nebo peněz. Od této představy odvíjí svou teorii komunikativního jednání (Hrubec, 2011: 145-146).

Na rozdíl od předchozích autorů tedy Habermasova teorie není pouze bezvýhodnou kritikou modernity, ale spíše snahou o využití emancipačního

potenciálu komunikativní racionality, jejímž oživením by bylo instrumentální jednání překonáno. Komunikativní racionalita znamená ideu, že mezi aktéry interakce se vytváří specifický vztah motivovaný snahou dospět k porozumění pomocí tzv. „vzájemného uznávání nároků na platnost“, které spočívá ve snaze opírat svá tvrzení o argumenty a být stejně vnímavý k argumentům druhého (Hrubec, 2011: 145-146). Komunikativní jednání by mělo být prostředkem směřujícím k porozumění i v politické rovině, mělo by být základem veřejného mínění a občanské veřejnosti. Nápravu může tedy zjednat pouze emancipace životního světa kritické veřejnosti v prostředí deliberativní či diskursivní demokracie (viz kapitola 4.2).

4.1 Manipulace veřejného mínění

Pro Habermase je veřejnost především specifickou oblastí společenského života, ve které se může utvářet veřejné mínění. Její účastníci nesledují své soukromé zájmy, ale jako veřejnost se svobodně shromažďují a vyjadřují své názory (Hrubec, 2013: 375). Veřejná sféra je odrazem uspořádání sociálních vztahů uvnitř státu, které se rozvinuly v procesu rozkladu feudálních vztahů v anglických, francouzských a německých poměrech v čítárnách, kavárnách a salónech. V určité fázi rozvoje měšťanské společnosti začíná tato veřejnost prostřednictvím racionální diskuze vytvářet veřejné mínění. Kvalifikovanost veřejného mínění v tuto dobu dostala možnost ovlivňování státní moci. Vznikají noviny, které se staly hybnou silou utváření veřejného mínění (Habermas, 2000b: 87-124). Přístup k informacím o krocích ze strany vlády umožnil vytvořit fóra, na kterých se o otázkách veřejného zájmu občanské společnosti diskutovalo a která se coby nástroj kontroly vymezila vůči veřejné moci. S rozšiřující se oblastí správy státu a zákonodárství týkajícího se občanské společnosti byl dokonán finální přechod od veřejnosti literární k veřejnosti politické, která se snažila bránit nechtěným opatřením ze strany státu, tedy za účelem ochrany svobody jednotlivce. K institucionalizaci občanské veřejnosti došlo spolu se zrušením cenzury a odstraňováním volebního cenzu (Habermas, 2000b: 145-164). Tak vznikla sféra kriticky rozvažujícího publika.

Spolu s rozvojem tržního kapitalismu však začínají eskalovat socioekonomické konflikty založené na nerovnoměrné distribuci zdrojů, etabluje se buržoazie, která začíná občanskou veřejnost využívat jako nástroj. Občanská společnost se stává exklusivní a namísto otevřeného racionálního rozvažování se mění v prostor pro prosazování parciálních zájmů. Moderní veřejnost tak ztratila svou kontrolní funkci, ve které byla nahrazena menšími snadněji ovladatelnými publiky (Habermas, 2000b: 254-280). O tomto období Habermas hovoří jako o „kolonizaci žitého světa“, do kterého se prolínají soutěživé a konfliktní prvky systému v podobě instrumentálního jednání vytlačujícího komunikativní racionalitu (Habermas, 2000a: 183-200). Sféra politického mizí, jelikož názorový konflikt a racionální diskuzi nahradily dohody a propagace. Politická veřejnost je nahrazena masovou konzumní nepolitickou veřejností neschopnou reflexe, začíná se vytrácet její kritický rozměr, a to jako následek šíření vlivu kapitalismu, komercializace masových médií, komodifikace informací a stále většího prolínáním sociálního státu se společností. Veřejná sféra je omezována sledováním soukromých zájmů a spojuje se tak se soukromým prostorem (Habermas, 2000b: 231-243). Odklon od racionálních principů charakterizujících měšťanskou veřejnost je také možné ilustrovat na stále větším působení tzv. public relations, stranické manipulace masmédií, „refeudalizaci“ veřejné sféry, kdy reprezentace a vnější zdání začaly nabývat mnohem většího významu než racionální diskuze (Habermas, 2000b: 281-319).

Regresivní vývoj participace občana na veřejném mínění vedl k omezenému zapojení občanů do rozhodovacího demokratického procesu. Parlamentsy se své funkci hájení zájmů veřejnosti zpronevěřily a od svobodné výměny idejí přešly k méně demokratickým formám komunikace, jako například k zmíněným public relations. Veřejné sféry se zmocnily obří korporace a proměnily ji z místa racionální debaty v místo manipulující pasivity (Habermas, 2000b: 281-319).

Masmédia ovládaná soukromými zájmy uměle vytváří veřejné mínění. To již není založeno na principech publicity veřejné diskuze, ale na schopnostech lépe zapůsobit a vykreslit se v lepším obraze (Habermas, 2000b: 296-298). Veřejné mínění

se tak přesunulo od kritického souhlasu vyrůstajícího z diskuze k uměle vykonstruovanému souhlasu založenému na zásadách mediálních odborníků. Citelná je také stále významnější úloha médií v politice a snaha komerčních sil ovládnout veřejnou sféru a prosadit v ní své zájmy. Tak je veřejné mínění dnes využíváno k získávání veřejné prestiže pro ty, kteří jsou díky němu schopni vyjadřovat se v prostoru mínění neveřejného (Habermas, 2000b: 325).

V důsledku občanské pasivity jsou svobodné poměry západních společností výrazně limitovány, což je podstatou legitimizační krize v pozdním kapitalismu (Habermas, 2000a: 51-52). Toto oslabení legitimacy pak vede k neschopnosti vlády dostatečně zdůvodnit dané politické, ekonomické a další uspořádání a dochází tak ke krizi (Habermas, 2000a: 65). Veřejné mínění je proto nutno, dle Habermase, navrátit do rukou občanů a osvobodit ho od vlivu vnějších sil. Musí být obnovena komunikativní občanská veřejnost, která se bude svobodně vyjadřovat v zájmu celku, vytvářet veřejné mínění, poskytovat vládě, parlamentu a jejich zákonným rozhodnutím silnou legitimitu a zajišťovat tak správné fungování státu. To je možné pouze v nové formě vládnutí a to deliberativní (diskurzivní) demokracii (viz kapitola 4.2).

4.2 Obnova komunikativní racionality

Jediným možným valem proti instrumentální logice jednání a proti expanzi byrokracie, typických rysů pozdně kapitalistických států blahobytu, je tzv. „deliberativní veřejný prostor“. Institucionalizace deliberativní participativní veřejnosti spočívá v právním zakotvení demokratických politických procedur tak, aby produkovaly legitimní zákony. Jedná se o realizaci ideálu radikální demokracie - demokracie postavené na koncepci diskursivní racionality, která zaručuje svobodu občanů podílet se na vytváření norem společného soužití (Hrubec, 2011: 457).

Jürgen Habermas deliberativní (diskurzivní) teorii vymezil vůči dvěma modelům klasickým, tj. vůči liberální a republikánské teorii (Habermas, 2001: 79). Rozhodující rozdíl spočívá v chápání role demokratického procesu. Podle liberálního pojetí je

úlohou demokratického procesu naprogramovat stát v zájmu společnosti, přičemž je stát představován jako aparát veřejné správy a společnost jako systém tržně strukturovaných vztahů osob a jejich práce. Politika je bojem o pozice, které zajišťují nakládání s administrativní mocí, a politický proces je soutěží politických aktérů, kteří jednají strategicky, aby tak získali nebo si udrželi mocenské pozice. Měřítkem úspěchu je souhlas občanů s aktéry nebo jejich programy, který je kvantifikovatelný udělenými volebními hlasy. Toto volební rozhodnutí má stejnou strukturu, jakou mají volební rozhodnutí účastníků trhu, kterým jde o úspěch (Habermas, 2001: 79-90).

V republikánském modelu se politika neomezuje pouze na zprostředkovatelskou funkci, nýbrž vytváří prostředí pro politickou veřejnost a její základ – občanskou společnost. To má zajistit, aby komunikace občanů ve státě měla autonomii a integrační sílu. Politické utváření mínění a vůle ve veřejné sféře a v parlamentu nepodléhá strukturám tržních procesů, nýbrž strukturám veřejné komunikace. Paradigmatem není trh, nýbrž dialog. Strany, které bojují o přístup ke státním mocenským pozicím, musí přistoupit na deliberativní styl, na svéhlavost politických diskurzů, na otevřený postoj k argumentům druhých. Diskurzivním prostředkem je výměna názorů uskutečňovaná v dobré víře, kdy se z hlasů jednotlivců tvoří společně utvářený soud (Habermas: 79-90).

Habermas vedle těchto tradičních dvou modelů navrhuje model třetí, opírající se o podmínky komunikace – deliberativní mód. Deliberativní politika dává vzniknout rozdílům oproti republikánské koncepci určitého mravního společenství i oproti liberální koncepci společenství hospodářského. Na rozdíl od liberální demokracie hlavní funkcí vytváření vůle v deliberativní demokracii není legitimizovat výkon politické moci, nýbrž racionalizovat rozhodnutí vlády a správy. Tato racionalizace je něčím více než pouhou legitimizací, avšak méně, než konstitucí moci. Veřejné mínění zpracované v komunikativní moc sic nemůže samo vládnout, může však nasměrovat aplikaci administrativní moci. Vládní moc tak zůstává zpětně svázána s utvářením mínění a vůle, které výkon moci nejen dodatečně kontrolují, ale i programují.

V souladu s republikanismem posouvá do centra pozornosti proces politického utváření mínění a vůle, přičemž ale neoperuje s pojmem společenského celku, kolektivním aktérem, který reflektuje celek a jedná v jeho zájmu, nýbrž ani s jednotlivými vzájemně si konkurujícími aktéry. Diskurzivní teorie počítá s vyšším stupněm intersubjektivní procesů dorozumívání, které probíhají jednak v institucionalizované formě v parlamentu a jednak v síti komunikace politických veřejností a utváří tak mínění a vůli. V deliberativní demokracii musí být v rámci veřejné sféry vytvářen prostor pro neformální politickou komunikaci, který je běžně utvářen uvnitř občanské společnosti. Jednotlivá opatření, cíle či legislativní normy jsou tedy přijímány na základě veřejné diskuze, ze které dané rozhodnutí získává legitimitu (Habermas, 2001: 90-95).

Habermasovo pojetí občanské společnosti se oproti jiným konceptům značně liší. Často je složité nalézt pevnou hranici mezi veřejnou sférou státu a občanskou společností, Habermas však občanskou společnost s veřejnou sférou přímo ztotožňuje a zároveň odlišuje veřejnou sféru od státu (Strnadová, 2008: 293). Veřejný prostor je místem k setkávání, ve kterém se mohou mísit nejrůznější občanské postoje, právě v něm lze definovat veřejný zájem. Lidé ve veřejném prostoru dodržují obecná pravidla ohleduplnosti, tolerují odlišné názory, pohybují se v prostoru svobody, která končí tam, kde začíná svoboda druhého (Růžička, 2011: 141). Občanská společnost by se proto měla přirozeně transformovat v entitu, která by zajišťovala správné fungování státu.

5 Moderní politické trendy – odpolitizování politiky

Předchozí kapitoly byly věnovány především teoretickým východiskům představitelů Frankfurtské školy, v kapitolách následujících bych však ráda tyto myšlenky aplikovala na současné společenské jevy, především na fenomény české moderní politické kultury. V této kapitole se zaměřím na jev v posledních letech nejvýraznější – na snahy o odpolitizování politiky, oslabování ideologie politických stran, personalizaci politiky a na management politické strany jako soukromého podniku.

Člověk v podmanění moci racionality, zcela zaměstnaný každodenním uspokojováním svých pravých i nepravých potřeb (viz kapitola 3.1) se přestal zajímat o politické dění nad míru, nad kterou se toto netýká udržení jeho stávající životní úrovně: „*Základem pro sjednocení protikladů, pro jednorozměrné politické chování je nemít žádný důvod naléhat na sebeurčení, je-li ovládaný život životem pohodlným a dobrým*“ (Marcuse, 1991: 62). Jediným zprostředkovatelem informací z jedinci natolik vzdáleného politického světa jsou média, která podávané informace redukuje filtrem zábavy. Diváci pak sledují politické dění v televizi stejně pasivně, jako například film. Přemýšlí-li divák nad nějakým problémem, je to pouze takový problém, který mu média předložila a dojde-li k nějakému závěru, vždy tento odpovídá tomu, co média prezentují (Marcuse, 1999: 151-152). Analytické kritické myšlení je odsunuto do pozadí a z diváků se tak stávají pasivní recipienti. Legitimita politické moci je pak oslabena v důsledku nízké volební účasti, jelikož takto „uspokojený“ jedinec nemá vážný zájem na politické změně. Často také vůbec neví, který politický subjekt je s to zastoupit jeho zájmy v důsledku rozplývání politického spektra a osy pravice-levice. Takový občan si je možná také vědom, že vybírá z identických možností a to i přes snahu vsugerovat mu pocit výběru (Marcuse, 1991: 42).

V České republice v současnosti převládají negativní pocity z politického dění, lidé jsou blazeovaní, otrávení a pasivní. Ze slova „politický“ se stává sprosté slovo a nové subjekty na politické scéně se snaží udělat vše pro to, aby působili všelijak, jen

ne politicky. Tradiční strany v České republice zažívají recesi, naopak nová „nezávislá“ hnutí jsou na vzestupu. Tyto nové subjekty přicházejí na politický trh již téměř pravidelně, získávají úspěch na diskreditaci tradičních politických stran.

Veškerá masová kultura je principálně adaptací, jejíž adaptační charakter spočívá v přizpůsobení se konzumentům (Adorno, 2009b: 16). A tak stejně, jako se požadavkům unifikované masy přizpůsobuje nabídka zboží konzumního, rychle se přizpůsobila také nabídka zboží politického. V prostředí, kde již neexistuje opozice či ideová vyhraněnost, není jiné možnosti, než vybírat dle dosavadních zkušeností či prostých lidských sympatií. Na obě nová politická uskupení, která ovládají českou politiku, sázejí. Negativní zkušenost s tradičními politickými stranami nechala vzniknout šancím pro nová „hnutí“. Ty jsou nyní součástí dnešního trendu „odpolitizování“ politiky, na které, jak jsme se v posledních letech přesvědčili, masová společnost slyší. Na české politické scéně lze příkladem uvést přechodný úspěch Věcí veřejných, které v parlamentních volbách v roce 2010 získaly 10,88 % hlasů (5.) (ČSÚ, 2010) a po jejich rozpadu o tři roky později triumf politického hnutí ANO 2011 (dále jen hnutí ANO), které v parlamentních volbách získalo 18,65 % hlasů (2.) (ČSÚ, 2013). Tyto strany mají mnoho společných charakteristik, a to například zastoupení nepolitických osobností v hlavních úřadech, a to jak úspěšných manažerů (Vít Bárta, Andrej Babiš), tak kulturně a mediálně známých tváří (Radek John, Martin Stropnický); dále je to politický program, který je typicky určitým mixem různorodých témat, jež se svým absolutním pokrytím dotkne každého voliče, je však také dostatečně nekonkrétní a nezavazující.

Politické osobnosti vynakládají veškerou snahu na to, aby na první pohled vypadali nepoliticky, obyčejně a lidsky. Politické strany se již nenazývají stranami, nýbrž hnutími, hesla politických stran jsou nepolitická, hovorová až nespisovná, politické osobnosti nahrazují „odborníci“ a podnikatelé. Vnucovaná myšlenka je následující: Politici neplní své závazky, jsou neschopní a zkorumpovaní. Naštěstí tu pro zklamané voliče vznikají nové nepolitické subjekty, které vstupují do politiky, aby tuto konečně napravily.

Všeříkajícím příkladem je hnutí ANO. Na stránkách hnutí můžeme nalézt titulky „*Nejsme politici. Makáme*“ (ANO 2011a, nedatováno). Dále vysvětlují, že žádná ze současných stran, žádný z politiků současných či minulých dosud nedokázal vyřešit nejpalčivější problémy České republiky a to z toho důvodu, že jsou voleni stále stejní lidé, za kterými chybí výsledky. Proto vyzývají voliče ke změně, k volbě nepolitiků, lidí, kteří „makají“ a výsledky jsou za nimi vidět (ANO 2011a, nedatováno). Tato rétorika je často kritizována. Pokud se ANO nechává slyšet, že podporuje vstup do politiky výhradně takových lidí, kteří jsou úspěšní v soukromém a profesním životě, naznačuje to závěr, že lidé, kteří mají politiku jako svou profesi – politici – jsou neúspěšní, protože se jinak žít neumí (Bělohradský: 2014).

Václav Bělohradský je autorem pojmu, popisující zajímavý politický fenomén – tzv. „tekutý hněv“: „*Ta atmosféra zmaru, ten americký věk úzkosti, je důsledkem ekonomické globalizace. Hněv, který všude na světě v lidech probouzejí její ničivé dopady, neumí levice ani v Evropě, ani v USA zpracovat na politický program. Hrozny tohoto hněvu proto sklízí nové strany, které za podpory oligarchů ekonomické moci vznikly dělením ze stran pravicových – strany nacionalistické, regionální, rasistické, populistické. Média s nimi úzce propojená pak předhazují davům k vybití jejich hněvu obrazy zkorumpovaných politiků nebo podnikatelů; jen tím zakrývají fakt, že korupce v nejrůznějších formách – manipulace veřejného mínění, zatajování klíčových informací, privatizace vzdělání a výsledků vědeckého výzkumu, podřízení kultury ve svém celku imperativu ekonomického růstu – je podstatou systému, ne úchylnou. Nazvěme hněv, který vyvolává globalizace, tekutý.*“ (Bělohradský, 2010).

V Česku se zformovaly určité lapače tekutého hněvu, které s velkým úspěchem přeměňují hněv směřující k současné politické situaci „*na konsensus pro reprodukci téhož systému*“ (Bělohradský, 2010). Za takové lapače či moderátory tekutého hněvu byly označovány především Věci Veřejné, nyní hnutí Úsvit přímé demokracie a hnutí ANO 2011. Zkrátka subjekty, které dokáží využít panující nespokojenosti občanů s politickou elitou tak, že tento hněv moderují a přelévají směrem ke svým politickým protivníkům, zatímco se samy vymezují na opačnou stranu, než právě stojí – na stranu

lidu, ostře vyhranění proti všemu „politickému“. Hlasitě vystupují proti korupci, přičemž zdůrazňují vlastní čisté motivy, proč do politiky vstoupili: „*Já si myslím, že jsem dostatečně bohatý na to, abych byl pro občany garantem, že nebudu krást*“ citují Eurozprávy Andreje Babiše (Kňazovický, 2014) nebo „*Vyděláno mám, krást nepotřebuji*“, známá slova Víta Bárty (Volfík, 2011).

Důvěru občanů získávají úspěšní podnikatelé, kteří mohou své znalosti a zkušenosti promítnout do řízení státu a dovést ho ke stejné prosperitě. Tito „moderátoři tekutého hněvu“, ať se již jedná o Víta Bárta, Tomia Okamuru či Andreje Babiše, proto ve svých kampaních kladou na své soukromé úspěchy podstatný důraz. V budování politické kariéry se zdá být v první řadě důležité odlišit se od dosavadních politických elit, neschopných a zkorumpovaných, a následně využít „tekutého hněvu“, jež se proti těmto zformuloval, k získání politického kreditu. Současná politická scéna je tedy charakteristická snahami o odpolitizování politiky, dále oslabením ideologických základů, manažerským řízením politických stran a vysokou personalizací politiky.

5.1 Ztráta ideologie

Společenským změnám ve 20. století se musel přizpůsobit také stranický systém. Nové homogenní masové společnosti začal nejlépe odpovídat univerzální typ strany⁵ (Kirchheimer, 1996: 117). Tento typ strany se začal v Evropě formovat v období deideologizace v 60. letech. Došlo ke zvýšení životní úrovně a k rozvoji systému sociálního zabezpečení. Jednotlivci se stávali nezávislí na skupinové ochraně, na kolektivních zájmech. Začal se ztrácet partikulární zájem občanů, který nahradil spíše komplexnější přístup k politickým požadavkům (Klíma, 1996: 225-228). Stranický systém se ocitá v krizi, v jejíž atmosféře vzniká psychologie evropského masového člověka (Arendt, 1996: 442). Postupná sekularizace a „zburžoazňování“ dělnictva vyvolalo potřebu adaptace masových třídě nebo světonázorově orientovaných

---

⁵Autorem tohoto pojmu je Otto Kirchheimer, některými autory označován za člena Frankfurtské školy, například: WOLIN, Richard (2006) *The Frankfurt School Revisited: And Other Essays on Politics and Society* (New York: Routledge Chapman & Hall), s. 4., PETHERBRIDGE, Danielle (2011). *Axel Honneth: Critical Essays: With a Reply by Axel Honneth* (Leiden: Brill), s. 32.

stran. Masové integrační strany se transformovaly v univerzální lidové strany, které se vzdávají pokusů o ohraničení mas, zaměřují působnost do hloubky za širší publikum – volební úspěch. Logika volební soutěže totiž říká, že především široce se orientující strany mohou uspět ve volbách a získat přístup k vládním funkcím. Univerzální strana se proto orientuje na všenárodní klientelu, stává se z ní „dodavatel konsensu“, spojovatel mezi občanskou společností a státem (Klíma, 1996: 225-228).

Pouze jen ty největší strany však mají předpoklad úspěšně používat univerzální taktiku. Malým stranám je taková transformace znemožněna, jelikož se na omezenou klientelu orientují již ze své podstaty. Velké strany tak rozšířily svůj záběr, nestaly se ale plně univerzálními, jelikož se přirozeně nemohou zcela vzdát svých limitů a ztotožnit se s ostatními. Ani dnes se strany nepohybují v ideologickém vzduchoprázdnu, ale v rámci své politiky zastávají jistá ideová východiska – hodnotové vzorce (Klíma, 1996: 225-228). Ty jsou dnes ale tak slabými prvky, že je stále těžším úkolem umístit subjekt na ose pravice-levice.

Co se týče nově vznikajících „nepolitických“ politických stran a hnutí, ačkoliv se sami klasifikaci levice-pravice brání, v jejich programech se objevují jak tradičně levicové (sociální politika, tvorba nových pracovních míst, zrušení poplatků u lékaře apod.) tak tradičně pravicové postoje (podpora podnikatelských aktivit, investic, snížení administrativní zátěže zaměstnavatelů, budování průmyslových center apod.) (ANO 2011c, nedatováno). Nejen že se tyto „nepolitické“ strany takové klasifikaci brání, hnutí ANO se dokonce zařazuje mimo politický prostor, na opačnou stranu – na stranu voliče: *„Není žádné vlevo a vpravo. V České republice máme zcela jiné dělení. Na jedné straně jsou současné strany a současní politici a na druhé straně jsou voliči, tedy my, kteří jsme měli jednou za čtyři roky možnost hodit některé ze stávajících stran hlas“* (Babiš, 2013).

Sjednocováním či konvergencí protikladů, které se projevuje v stále méně odlišitelných programech politických stran díky jejich pokrytectví a klišé, dochází k sblížení konzervativců se socialisty, jejichž nesmiřitelné zájmy byly systémem pohlceny (Marcuse, 1991: 43). Politické programy jsou tak stejně unifikované, jako

jejich adresáti. Stejnorodost politických stran je také zárukou udržení systému - jakýkoliv odpor je znemožněn, jelikož politické strany a odlišné zájmy, jež mohly změnu přinést, byly začleněny do politického univerza (Marcuse, 1991: 45). V tom spočívá klam každého nového „mesiáše“, který přichází na politickou scénu za podpory „tekutého hněvu“⁶ lidu vůči současnému politickému systému, jež hbitě využívají k zisku moci, uplatňované však stejným způsobem, jako původní systém, ze kterého nespokojenost vzešla. Proto rychlý vzestup založený na populistických a demagogických slibech moderujících onen „tekutý hněv“ následuje často také strmý pád.

Ten je podpořen také častými vnitrostranickými spory, které pramení z ideové nejednotnosti, jež je logickým důsledkem fenoménu, jež Václav Bělohradský nazývá „*politickým kaleidoskopem*“, mixem ideologií nahrazujících tradiční osu pravice a levice (Bělohradský, 2013). Politická strana, kterou nejsme schopni na ideové ose pravice-levice zařadit je zpravidla tvořena ideologicky stejně nesourodou členskou základnou, jež spojuje spíše touha po politické moci a vládních úřadech, nežli společný světonázor. Vnitrostranické rozpory pak vedly k rozpadu dvou ze tří zmiňovaných typických případů – Věcí veřejných v roce 2012 a hnutí Přímé demokracie v roce 2015, kdy v obou případech stranu opustila podstatná část poslaneckého klubu, předsedy těchto stran označena za „odpadlíky“ či „pučisty“ (ČT24, 2012; ČT24, 2015b).

5.2 Politická strana jako podnik

Kirchheimer se mimo problematiku univerzálních stran zabýval také teorií veřejného výběru, která vnímá politickou stranu jako podnik, který s ostatními politickými subjekty soutěží o politickou moc na politickém trhu. Zákon politického trhu Kirchheimer přirovnává k tržnímu zákonu konkurence. Univerzální strana je pak jakýmsi dodavatelem zboží plnícím úlohu dobře zavedené značky na univerzálně žádaný standardizovaný druh zboží v podmínkách masové spotřeby. Priority strany se

---

⁶ Viz kapitola 5

stanovují na základě bezprostředního prospěchu – vítězství v nejbližších všeobecných volbách. Taktika strany je ovládána snahou získat co nejvíce hlasů a obavou z volebních ztrát. Cílem stran však není změna, nýbrž stabilita (Klíma, 1996: 225-228).

Politika se stává profesí, a proto se cení manažerské schopnosti a výkonnost (Klíma, 1996: 225-228). Měřítkem schopností kandidáta se stává úspěšnost v osobním životě či v podnikání; ziskovost jím vlastněných podniků je důkazem jeho manažerských schopností. Úspěšní podnikatelé pak slibují, že ke stejné prosperitě dovedou i stát – stát jako velkou firmu. *„Pokud vedení firmy selhává, jsou tu voliči, tedy akcionáři firmy Česká republika. To oni musejí dát impuls na valné hromadě, tedy v parlamentních volbách, že jim vedení firmy jménem Česká republika nevyhovuje, musejí si navolit nové představenstvo, tedy představenstvo, které musí sestavit co nejlepší a nejefektivnější management (tedy vládu), který dokáže stát řídit.“* (Babiš, 2012).

Nejen stát, ale především sama politická strana je prezentována jako podnik, podnik podléhající zákonům marketingu. V rámci politického marketingu se politická strana soustředí na prodej svého produktu, který tvoří členové, vedení strany, program, politiky, činnosti, ale také symboly, stanovy, vnitřní a vnější vztahy apod. Tržně orientovaná strana připravuje produkt až po průzkumu politického trhu a při této přípravě nevychází z žádného ideologického programu, nýbrž právě z voličských potřeb. Velké slovo při přípravě kampaně mají najmutí konzultanti, lobbisti, reklamní agentury, experti na mediální komunikaci a PR (Matušková, 2010: 21-24).

Politický marketing vychází ze snahy aplikovat postupy a metody klasického marketingu a ze snahy zkoumat politický systém za pomoci ekonomických teorií. Objektem klasického marketingu je zákazník, objektem politického marketingu analogicky volič. Politický marketing je pak činností politické strany nebo kandidáta, spočívající v tvorbě a propagaci konkurenceschopné nabídky, která podpoří jejich organizační cíle a zároveň uspokojí potřeby skupiny voličů výměnou za jejich voličskou podporu (Matušková, 2010: 21-24). Jedná se tedy spíše o jakousi velkou firmu, která se snaží prodat svůj produkt za účelem zisku. *„Kulturní průmysl své konzumenty*

neustále podvádí v tom, co jim slibuje“ (Horkheimer - Adorno 2009, 140), a tak jsou konzumentům dokola nabízeny stejné přísliby. Vytyčené cíle, jimiž se politické strany chlubí prostřednictvím svých zaplacených reklam, jsou v každém předvolebním období prakticky stejné. Novým prvkem je pouze slib jiného přístupu, „*uděláme to jinak, lépe*“. Prázdné pojmy jako prosperita, blaho, svoboda, demokracie, odpovědnost, pořádek a jiné jsou neustále opakovány, stejně jako jsou neustále opakovány produkty kulturního průmyslu: „*Totalita spočívá v opakování*“ (Horkheimer - Adorno 2009, 137).

Důkazem nadvlády jednorozměrného myšlení nad kritickým uvažováním společnosti jsou i prázdné slogany a plytké sliby politických stran. Nejvýraznějším heslem kampaně hnutí ANO pro komunální volby 2014 bylo „*Prostě se o to postaráme*“. A nic říkající slogany nebyly cizí ani ostatním subjektům, například ODS přišla s pokrokovým sloganem „*#Volím pravici*“ opatřeným tzv. *hashtagem*, který je využíván k označení klíčového slova na sociálních sítích a logem sociální sítě Twitter (Kopecký, 2013b). Dalším případem je „*Víme, kam jdeme*“ TOP09 (TOP09, nedatováno) nebo „*Prosadíme dobře fungující stát*“ ČSSD (ČSSD, nedatováno). Mezi odborníky na politický marketing je ale heslo hnutí ANO „*Prostě se o to postaráme*“ a jeho modifikace považováno za velmi úspěšné. Reklamní expert hnutí ANO, Marek Prchal vidí jeho hlavní přínos v jeho stručnosti, zapamatovatelnosti, v tom, že lze různé jeho verze použít v různých městech a v jeho prázdném obsahu, který do budoucna nikoho nezavazuje. „*Cílem je ukázat tento produkt tak, aby se to lidem líbilo*“ (Prchal, 2014).⁷

Co je ale tímto produktem, když ideologie ustupuje do pozadí a politické fráze jsou jen prázdnými formami? Domnívám se, že jím může být Marusovo „šťastné vědomí“, falešný pocit štěstí z životní úrovně (Marcuse, 1991: 83). Z možnosti uspokojovat přání, která jedinec přijal za svá, ačkoliv mu jsou vnucována jako vzor společenského myšlení (Fromm, 2014: 152). Následujíc návod na šťastný život,

---

⁷ Marka Prchala lze v současnosti považovat za neúspěšnějšího odborníka na politický marketing. Svůj úspěch připisuje tomu, že s politickými stranami popřípadě s jejich kandidáty či myšlenkami pracuje jako s produktem (Prchal, 2014).

kterého jedinec dosáhne prostřednictvím utrácení a plýtvání, spokojí se s tak prázdným volebním heslem, jakým je „prosperita“. K uspokojení falešných potřeb, jež má jedinci přinést pocit slasti, nikdy nedojde a jedinec se bude navždy snažit napodobit představu šťastného života, jež mu je neustále předkládána ve všudypřítomné reklamě. To je podstatou podvodu masové kultury (Horkheimer – Adorno, 2009: 142) z pohledu aparátu Frankfurtské školy i politického marketingu.

5.3 Personalizace politiky

V současnosti na úkor členské základny a stranického aparátu dominuje vedení strany, které se ve volebních kampaních nabízí mnohem hlasitěji nežli politické programy (Klíma, 1996: 232). Toto vedení však musí zastávat velmi silná osobnost, vůči které jsou členové loajální, jelikož politická nabídka, shora implementovaná dle aktuálních marketingových potřeb, musí být poslušně přijímána všemi členy (Matušková, 2010: 31-33). Řadoví členové se tedy musí umět přizpůsobovat politické situaci, musí být loajální a v hierarchii strany se musí spokojit s místem jim určeným vedením. Silná pozice lídrů stran vyvolává diskuze o potlačení demokratických postupů v rámci rozhodování v politických stranách: *„každý, kdo projeví tendence k vlastnímu myšlení, se vystavuje riziku eliminace“* (Šafr, 2014). Taková stranická neposlušnost a ideový rozchod pak může vést až k vnitrostranické krizi a stranickým „pučům“ jako v případě Věcí veřejných a Hnutí úsvit (ČTK, 2015).

Vhodná politická osobnost se prezentuje jako nepolitik, vstupující do politiky, aby ji „konečně napravil“. V minulosti jsme byli zvyklí na dokonale připravené až strojené politické projevy, v poslední době se ale stále častěji setkáváme s přirozenými bezprostředními vyjádřeními, hovorovým jazykem a snahou mluvit a vypadat jako „jeden z lidu“. Horkheimer s Adornem si všímají, jak to *„redaktoři [to] se svou jazykovou pružností dotáhli na jazykového arbitra, rozhlasový hlasatel nepovažuje za nutné mluvit strojeně, přizpůsobuje se příslušné skupině posluchačů“* (2009: 165). To dnes platí i ve vrcholné politice. Politické projevy se přizpůsobily jazyku posluchačů a tak občas nevíme, zda sledujeme parlamentní rozpravu či záznam

z nějakého hostinského zařízení. Hovorové a slangové výrazy se na politické úrovni nejspíše staly natolik běžnými, že se někteří z představitelů státní moci dokonce rozhodli odlišit od ostatních a zároveň přiblížit „prostému“ lidu skrze výrazy vulgární. I prototyp pasivního masového diváka má však určité hranice akceptovatelnosti (otázkou však zůstává, nakolik mu jsou tyto hranice určovány mediálním vlivem) a tak „přešlapy“ této hranice bývají za značné mediální podpory náležitě potrestány.⁸ Ačkoliv může na některé posluchače působit osobitý styl mluvy sympaticky a lidsky (a plnit tak svůj účel), musí řečník vždy počítat i s kritickými ohlasy. Vyjadřování Andreje Babiše dokonce bývá neformálně označováno jako „babiština“⁹. A nejen jazyk, ale celkový dojem musí vyvolávat pocity „blízkosti“ k obyčejným lidem, k mase, kterou se snaží ohromit. Rozhalená košile bez kravaty či motýlku a vykasané rukávy se v České republice staly symbolem „*dynamického manažerského politika*“ (Kálal, 2014).

Politické soupeření se s mediálním vystupováním posunulo na úroveň souboje osobností, kdy se image lídra stala jedním z nejdůležitějších faktorů ovlivňujících volební výsledek. Klíčovým faktorem úspěchu není politický program, předchozí zkušenosti či vzdělání, ale spíše mediální obratnost a schopnost vyvolat dojem upřímnosti a důvěryhodnosti (Abélés, 2004: 23). „*Veřejný činitel musí být především dobrý řečník. Synonymem pro televizní výmluvnost je dnes především jeho jednoduchost. Důraz je vedle obsahu dáván hlavně na formu projevu; politik musí umět „prodat“ svůj politický „produkt“* (Abélés, 2004: 23). K tomuto trendu se vyjadřuje Postman: „*je-li realita coby test pravdivosti nahrazována důvěryhodností, nemusejí se politici nad realitou příliš trápit, pokud jejich vystupování na obrazovce soustavně budí dojem věrohodnosti.*“ (Postman, 1999: 110).

Současný politický marketing se také vrací k některým rysům tzv. premoderní kampaně, kdy mizí bariéry mezi voleným a voličem a obnovuje se přímý kontakt (Bradová, 2005: 50). Vrcholní politici se vydávají přímo mezi masu potenciálních voličů, objevují se nejen plánovaně na volebních mítincích, ale i na místech

---

⁸ Například aféra prezidenta Zemana v roce 2014

⁹ Svůj nesouhlas se specifickým vyjadřováním Andreje Babiše vyjádřil poslanec Korte groteskním způsobem, když požádal o tlumočení Babišova projevu do českého jazyka tlumočnickem a požádal Ústav pro jazyk český AV ČR o odborný posudek vyjadřování Andreje Babiše (Lidovky, 2014).

neočekávaných, bez osobních strážců v těsné blízkosti, jako jeden z davu. Tak můžeme v předvolebním období potkat například Andreje Babiše, jak v metru rozdává koblihy (ANO 2011b, nedatováno). Distance se ztrácí i obrazně – pokud se o kandidátovi mluví v třetí osobě, mělo by se používat pouze jeho křestní jméno („*Volím Karla*“) (Drahorád, 2012), křestní jméno se totiž stylizovalo jako reklamní značka (Horkheimer – Adorno, 2009: 163).

Politické osobnosti se snaží dostat se „až k voliči domů“, nechávají proto média, aby se věnovala příběhům jejich osobního života. S těmi by se lidé měli ztotožnit, měli by znát a oblíbit si jejich sympatickou rodinu a hezký dům. Reportáž nějakého televizního týdeníku, který navštíví politickou osobnost přímo u ní doma, je ideálním prostředkem. Soukromý život některých politiků můžeme znát i z celovečerních pořadů, jakými jsou například cykly seriálu *Třináctá komnata*, který z českých politických osobností navštívil například Tomio Okamura, Věra Jourová, Milan Chovanec nebo Miroslava Němcová (Česká televize, nedatováno). Také sociální sítě jsou vhodným prostředím poskytujícím politickým osobnostem příležitost k působení na své voličstvo. Vedle prezentace vlastních postojů a názorů si můžeme na osobních profilech politických osobností prohlédnout například fotografie z večeře s přítelkyní (Okamura, 2015), fotografii v novém flanelovém pyžamu (Babiš, 2014) nebo z posezení na zahradě (Škromach, 2014). Cílem je zapadnout mezi ostatní uživatele sociální sítě, působit obyčejně a prostě, a tak se, v souladu s výše popsány mi snahami o nepolitickou vizáž, přiblížit voličstvu.

Dnes může politický úřad získat kdokoli, nezávisle na oboru jeho povolání nebo vzdělání. Personifikace se netýká jen vedení strany, ale začíná se rozšiřovat směrem ke všem kandidátům. Nejvíce se projevuje ve volbách užívající většinový volební systém, tedy ve volbách senátních, nevyhýbá se však ani volbám do poslanecké sněmovny. Politické subjekty proto staví do čel svých kampaní známé tváře, a to i z čistě nepolitických oblastí jako je kultura, sport, zdravotnictví nebo soukromý podnikatelský sektor. Výběr kandidátů do městských zastupitelstev se podobá filmovému castingu, vedle popularity, schopnosti vzbudit u voliče důvěru a

odborné vizitky podložené několika akademickými tituly je to vzhled a fyzická přitažlivost, co hraje hlavní roli. „*Ideální je přitažlivá žena, jež se nebojí i něco ukázat. A je skvělé, když má k tomu titul a je obecně známá. Když jde o muže, měl by být atraktivní, působit moderně a měl by umět lidem vnutit iluzi, že je „odborník“*“ (Šafr, 2014). Například kandidátka hnutí ANO do senátu, Laura Janáčková, se svou kampaní zaplnila přední stránky českých novin. Na billboardech se objevila pouze ve spodní košilce, ve stejné poloze, v jaké leží na reklamním plakátu na autobusu Sarah Jessica Parker jako Carrie Bradshaw v americkém seriálu Sex ve městě. Obě reklamní tabule informují: „*Nebojte se zeptat*“, ta kandidátky do senátu obsahuje navíc klíčová slova: „*Láska, sex, politika...*“ (ECHO24, 2014). Touto odvážnou kampaní sklidila chválu i kritiku (Kopecký, 2015). Tak či tak, rozhodně nezůstala bez povšimnutí a zaujala více, než ostatní tradiční kampaně. Je ale nahota a otevřenost v tomto smyslu tím, čím by měly politické osobnosti zaujímat své voličstvo? Theodor Adorno hovoří o šíření indiskrece, dříve nemyslitelné a vyhrazené jen těm „*nejubožejším novinovým pisálkům*“, až do oficiální kultury, tedy i politiky (Adorno, 2009b: 40). Zvědavost po informacích týkajících se soukromého života a fyzické stránky politických osobností krmí masová média titulky o milenkách, násilí a opilosti. Politika se zkrátka stala součástí kulturního průmyslu a nabízí konzumentům – voličům právě to, co si sami přejí.¹⁰

---

¹⁰ Nejedná se ale právě o uměle vytvářené „nepravé potřeby“, které je průmysl s to uspokojovat? (viz kapitola 3.1).

6 Politainment a politika v kulturním průmyslu

Z veřejnosti se stala masa bez kritického myšlení, orientující se na jediné zboží produkované všudypřítomným kulturním průmyslem – na zábavu. Politika je pro masového člověka oblastí vzdálenou a jediným prostředníkem, skrze kterého se dozvídá o politickém dění, jsou média. Mediální moc však velmi dobře ví, na jaké zboží je jedinec orientován – nejsou to objektivní informace, je to zábava a odpočinek. „Zábava podporuje rezignaci, na níž se má v zábavě zapomenout“ (Horkheimer – Adorno, 2009: 142). Zpravodajství se posunulo od funkce informativní k funkci zábavní – k infotainmentu¹¹. Zprávy jsou koncipovány tak, aby byly v první řadě zábavné. Smyslem komerčních médií je vydělávat peníze, proto je důležitá sledovanost, nikoliv úroveň sdělovaných informací. Ačkoliv se některá média tváří, že diváka informují či vzdělávají, jejich primárním cílem je diváka uspokojit, pobavit a udržet jeho pozornost. Funkce informativní a funkce zábavná se nemusí vždy zcela vylučovat. Proto je tzv. infotainment do jisté míry kompromisem, snahou o to zdařile zkombinovat zábavu a informace.

Infotainment z mediálního prostoru vytlačil náročnější projekty, které brzdí tempo tohoto „zrychleného světa“. Diváci namísto ucelených informací vyhledávají rychlý sled zpráv, věnují se více zábavě a jednoduchým tématům. Tento spád pak deformuje jazyk i obecnou podobu veřejného diskurzu, jenž přestává být chápán jako doména spisovného jazyka a přirozené etiky. Náročnější pořady zanikají a jsou nahrazovány pořady zábavními. V médiích se stírají tradiční hranice mezi veřejným a soukromým, oficiálním a neoficiálním, spontánním a stylizovaným, připraveným a nepřípraveným. Obecná čeština nahradila spisovný jazyk (Růžička, 2011: 91).

Mediální produkty jsou záměrně lehké stravitelné, události banalizované, každé neštěstí je předáváno atraktivně. „Stravitelnost se prosazuje, ospravedlňuje a stabilizuje, neboť v každém okamžiku odkazuje na to, co nelze strávit jako předžvýkané“ (Adorno, 2009b: 16). Významné společenské konflikty jsou nahrazovány

---

¹¹ Infotainment je složeninou anglických výrazů information (informace) a entertainment (zábava), který popisuje způsob zpravodajství, které je zpracováváno s účelem pobavit a vyvolat emoce (MediaGuru, nedatováno)

senzacemi, využívající povrchní zájem a krátkou paměť diváků. „*Jedním z nejzřetelnějších jevů, které má na svědomí mediální inflace, je banalizace události. Neustálé opakování týchž obrázků, všudypřítomnost stále týchž tváří a jejich stále stejných slov vyvolávají efekt opotřebování. Možnost přepnout z jednoho programu na druhý svádí k pokušení vytvářet z politické scény pouze jednu z částí pestrého kabaretu zábavných pořadů a fotbalových utkání, přičemž je jasné, která z nich v této volné soutěži vítězí.*“ (Abélés, 2004: 23). K nekritickému publiku a deprivaci věci veřejných v médiích se vyjadřuje Postman následovně: „*Nechávají-li se lidé rozptylovat trivialitami, stane-li se z kulturního života nekonečný koloběh zábavy, změní-li se seriózní veřejná komunikace v dětské žvatlání – stručně řečeno, stane-li se z lidí obecnost a z veřejných záležitostí zábavná show -, národ se ocitá v nebezpečí a smrt jeho kultury se stává reálnou možností.*“ (Postman, 1999: 164).

Fúze kultury a zábavy dnes probíhá nejen jako deprivace kultury, ale také jako nucené zduchovňování zábavy (Horkheimer – Adorno, 2009: 144). U některých produktů zábavního průmyslu nelze jednoznačně určit, na které z těchto dvou stran stojí. Jsou to například velkolepé televizní show vysílané v hlavním vysílacím čase předcházející nějakým vysoce sledovaným volbám,¹² které diváci sledují spíše za účelem zábavy, nežli poznání. „*V období volební kampaně je třeba udržovat neustálé napětí, a to prostřednictvím protichůdných výzkumů veřejného mínění či přímým střetem protikandidátů na televizní obrazovce. Vše musí vyvrcholit v době celovečerních přímých volebních procesů.*“ (Abélés, 2004: 23). Důraz se v těchto pořadech klade na dokonalou vizáž kandidátů i moderátorů, lesk studia a moderní technickou aparaturu. Rozhovory neprobíhají v uzavřených nahrávacích studiích, nýbrž v halách, do kterých se vejde velký počet jásajících diváků. Těm je občas také dáno slovo, aby byla udržena živost a přitažlivost pořadu pro publikum hledající pobavení. Ze stejného důvodu jsou během tohoto přímého přenosu jako zábavní vsuvka, která na rozdíl od zbytku pořadu svou zábavní funkci nijak nezastírá, promítána videa, na kterých jsou hlavy států zachyceny během nejrůznějších faux pas.

---

¹² V českém prostředí jsou to především volby prezidentské (od roku 2013)

Divácká podpora jednotlivých kandidátů je měřena pomocí decibelů – „*potleskoměr*“ změří, jak silný jásot po tom či kterém projevu studiem zazní (Prima, 2013). „*Volby se stále více podobají televiznímu seriálu, ve kterém musí zvítězit sympatická tvář nad myšlenkami (jsou-li jaké)*“ (Abélés, 2004: 23). Kladně se hodnotí především důvtip kandidátů, odpovídajících na otázky ze soukromého života či aktuální mediálně propíraná témata.¹³ Seriózní politické diskuze nahradila účast politických osobností v zábavních programech, jakým je například soutěž prezidentských kandidátů v jejich cizojazyčných schopnostech (Kopecký, 2013a). Problémem není fakt, že se politici prezentují v co nejlepším světle, nýbrž to, že se jejich osobnost stává obrazem samotného publika, na které se snaží zapůsobit (Postman, 1999: 142). „*Politik se stal součástí obecné televizní kultury – jako celebrita*“ (Postman, 1999: 88).

Pro příklad politické zábavy nemusíme chodit tak daleko, typickým příkladem jsou i diskuzní pořady, jejichž hosty jsou diskutující politické osobnosti. V českém prostředí jsou to například Otázky Václava Moravce, Máte slovo s M. Jílkovou či Politické spektrum. Ačkoliv tyto pořady primárně směřují směrem k publiku, jež v danou chvíli upřednostňuje spíše informativní relace před „čistou formou zábavy“, pro kterou již ostatní přepnuli na jiný televizní program; i zde se hojně objevují prvky výše zmíněného infotainmentu. Jsou to například vizuální efekty, akční animace, početné živé vstupy či natáčení mimo televizní studio (Pravdová, 2003). Moderátoři jsou nezdůvodněně kdy obviňováni z neobjektivního přístupu, výběru hostů či témat, z přílišného zasahování do prostoru jedné ze stran či naopak ignorace zjevných nepravd tvrzených stranou druhou. Česká televize byla dokonce stížena správní žalobou pro údajný záměr představit před volbami do Evropského parlamentu pouze některé strany a jiné vyloučit (Svozílek, 2009).

Například Postman zaujímá skeptický postoj ke všem televizním pořadům, když se domnívá, „*že neexistuje seriózní televizní vysílání a že televize mluví jen*

---

¹³ Na rozdíl od poloprezidentských či prezidentských forem vlády, kde je prezident nadán rozsáhlými pravomocemi v oblasti výkonné moci, je prostřednictvím kladených otázek vhodné zjistit, jaká stanoviska k aktuálním problémům kandidát zastává, jelikož o nich v případě výhry bude moci rozhodovat nebo na ně alespoň působit; v českém prostředí, kde prezident zaujímá především reprezentativní funkci, nezbývá než se zaměřit na osobní vlastnosti a image

jedním hlasem – hlasem zábavy“ (Postman, 1999: 88). Je ale třeba poznamenat, že tyto pořady vznikají na základě poptávky po nich, svůj obsah musí přizpůsobovat očekávání svého průměrného diváka, a pokud je tímto zábava, musí se tak adaptovat. Pokud si tedy přejeme, aby média důležitá společenská a politická témata oddělila a očistila od tendence „bavit“, musíme se změnou začít u diváka – u sebe, u společnosti. Pokud bude mít dostatečná část veřejnosti zájem o „filozofické disputace a koncerty vážné hudby, bude je mít“ (Růžička, 2011: 99).

Je důležité nepodléhat komodifikaci – lidé si mohou svobodně vybírat to, co na sebe nechávají působit, mají možnost výběru, které názory přijmou za své a které odmítnou. Média tak budou mít takovou roli ve společnosti, jakou jim svým přístupem občanská veřejnost přisoudí (Růžička, 2011: 99). *„Je třeba hledat takový duchovní řád bytí, který posiluje osobní odpovědnost a vytváří otevřený prostor pro svobodný mediální diskurz v plně restaurovaném veřejném prostoru nového tisíciletí, jež pamatuje i na další generace. Bude-li převažovat poptávka po kvalitě, morálce a odpovědnosti, budou se tyto vytvářet v průběhu času zcela spontánně.“ (Růžička, 2011: 156).*

7 Média jako nástroj moci

Zábavní a úniková funkce médií, která zastřela funkci informativní a kontrolní, jak již bylo řečeno, pramení spíše z celospolečenského naladění, poptávky diváků, kteří této dali přednost. Větší nebezpečí však vidím v jejich možném zneužití jakožto nástroje moci. Již Habermas poukazoval na stále významnější úlohu médií v politice a snahu komerčních sil ovládnout veřejnou sféru a prosadit v ní své zájmy, využívajíc veřejného mínění k získávání veřejné moci (Habermas, 2000b: 325). Masová média hrají v dnešní medializované společnosti určující roli a to nejen v politické komunikaci. Propojování společenských komunikačních procesů médii nabývá ve světě nebývalých rozměrů a vybírá si svou téměř až „orwellovskou“ daň. Moc je podmíněna vlastnictvím informací a znalostmi cílených komunikačních praktik a média, jakožto zprostředkovatel veřejné politiky, pak touto mohou značně disponovat (Růžička, 2011: 12-13). Habermas k mediální moci uvádí: *„Tak vzniká nová kategorie vlivu, totiž mediální moc, která postupuje manipulativně a princip publicity olupuje o jeho nevinnost. Veřejnost, která je masmédií předem strukturována a současně ovládána, přerůstá v mocensky ovládnutou arénu, v níž se pomocí výběru témat a příspěvků neusiluje pouze o vliv, nýbrž o řízení proudů komunikace, které ovlivňují jednání a jejichž strategické záměry jsou pokud možno skryté.“* (Habermas 2000b: 26).

Jestliže původně noviny a tisk sloužily k informování veřejnosti a přispívaly tak k formování občanské společnosti a k rozvoji kriticky rozvažujícího publika (Habermas, 2000a: 84), v prostředí postkapitalistické společnosti se stávají spíše nástrojem moci (Habermas, 2000b: 26). Z kriticky uvažujícího publika se totiž stala masa pasivních konzumentů, kteří nekriticky přijímají podávané informace. Tak vzniká rétorikou Marcuse „jednorozměrnost“, tak moderní člověk utíká od svobody.

K tomu uvádí známý mediální kritik Neil Postman následující: *„Pasivita konzumenta znamená vytvoření dostatečného systému výhod pro vládnoucí vrstvy. Potlačení vlastní individuality, ztráta duchovního rozměru společnosti; přijetí „výhod“ pasivního konzumenta rovná se dobrovolně přijatá nesvoboda a postupné atrofování přirozených lidských potřeb v globálně individualistickém odlidštěném světě „zábavy“*

a virtuálních, pomyslně „liberálních“ a veskrze totalitních pseudokomunit“ (Postman, 1999: 124). Lidé jsou odkázáni na názory politických představitelů, jejichž výstupy jsou vybírány se vší pečlivostí zpravodajskými agenturami a předkládány veřejnosti, která je přijímá za své (Marcuse, 1991: 151). „*Slovo stejně jako fakt se nezpochybňuje, zvláště vychází-li z úst authority*“ (Fromm, 2014: 117). Tvůrci mediálních zpráv jsou si dobře vědomi, že příjemcem jimi tvořených informací je pasivní nekriticky smýšlející obecnost, které přijme prakticky cokoli, co je mu podáno. Jsou si vědomi své moci tvořit veřejné mínění a ovlivňovat politickou moc. Již to nejsou občané, nýbrž političtí představitelé, komu se velké nadnárodní korporace musejí zodpovídat a kterým vytváří prostředí pro tvorbu zisku (Růžička, 2011: 121).

Autoři kritické teorie by při pohledu na současnou politickou scénu jistě nenechali bez povšimnutí fakt, že druhý muž české politiky, místopředseda vlády a ministr financí Andrej Babiš je zároveň nejmocnější osobou české mediální sféry, jelikož je také vlastníkem dvou úspěšných rádiových stanic a pěti deníků patřících k nejčtenějším v České republice (ČT24, 2015a). Andrej Babiš uvedl, že média skoupil, aby „konečně“ začaly uvádět pravdu. Dnes však této koupě údajně lituje, jelikož právě tento fakt je v současnosti nejhlasitější kritikou, která jeho politiku postihuje (ČT24, 2015a). Andrej Babiš je v této souvislosti přirovnáván k italskému premiéru Silvio Berlusconi, který byl obviňován z ovlivňování veřejného mínění ve svůj politický i podnikatelský prospěch (Lidovky, 2015). Vzhledem k Berlusconiho osobě, známé balancováním na hraně zákona a blízkými styky s italskou mafií, je tato analogie pro Babiše poměrně nebezpečná. Budeme-li vycházet z Habermasovy teze, že veřejné mínění již není tvořeno občanskou veřejností, nýbrž je uměle vyráběno masmédií ovládanými soukromými zájmy (Habermas, 2000b: 286), musíme domýšlet také politické důsledky mediální moci. Ta totiž svým přímým vlivem na veřejné mínění může působit mimo jiné i na volební preference občanů a nakonec určovat finální rozdělení politické moci. Pokud existuje nástroj, pomocí kterého lze některého z politických představitelů před širokou veřejností prezentovat zcela nekriticky, pouze v tom nejlepším obraze a pokud je agenda vybírána tak, aby nastolená témata

podtrhovala jeho úspěchy a naopak skrývala nezdary, jedná se o doslovné naplnění Habermasovy teze. Veřejné mínění je zde formováno skrze mediální moc v zájmu politického subjektu, kterému dokáže zajistit celospolečenskou popularitu a tím i výkon politické moci. Takový stav však vede ke krizi legitimacy.

8 Deliberativní demokracie – odpověď na krizi legitimacy

Využívání veřejného mínění k získávání veřejné prestiže pro ty, kteří jsou díky němu schopni ovládat veřejnou sféru a činit politická rozhodnutí, vede v důsledku k legitimizační krizi, jelikož ani taková rozhodnutí a de facto ani samotná účast subjektů se nemohou opřít o aktivní souhlas a podporu občanské společnosti (Habermas, 2000b: 354). Pokud nebude obnovena komunikativní občanská veřejnost, která se bude svobodně vyjadřovat v zájmu celku, vytvářet veřejné mínění, poskytovat vládě a právu silnou legitimitu a zajišťovat tak správné fungování státu, bude tato legitimizační krize pokračovat. Za tímto účelem Habermas navrhuje etablovat deliberativní (diskurzivní) demokracii.

Problémem participačních demokracií je fakt, že kontrolní funkci v rukou občanů pouze předstírají. Jelikož nepodrobují individuální zájmy a mínění proceduře veřejného diskurzu a kritického rozvažování, realizují nereflektované názory, často plné mocenských nerovností, které jsou spíše výsledkem politické manipulace a nekritického příklonu společnosti k populistické rétorice. Za čistý produkt veřejného diskurzu nelze považovat například ani výsledek referenda, jelikož hlasující lidé jsou ovlivněni tím, jaké socioekonomické postavení zastávají, jaké lobby a mocenské struktury ovládnou veřejné mínění, s jakými populistickými sliby se setkají. Legitimita dokonce ani takového rozhodnutí, tedy rozhodnutí vzešlého z většinového souhlasu či nesouhlasu občanů, pak není absolutní (Strnadová, 2008: 93-94).

Veřejné mínění musí být vytvářeno a podněcováno komunikačními strukturami veřejnosti, kterým vláda slouží spíše jako podsystém specializovaný na vydávání konkrétních závazných rozhodnutí, jež tyto struktury přijaly (Strnadová, 2008: 89-90). Legitimita zákona se tedy neobejde bez předchozího racionálního diskurzu, na kterém mají možnost se podílet všichni, kterých se zákon může týkat (Habermas, 1998: 160).

Navrhovaná deliberativní demokracie stojí na velmi přesně stanovených pravidlech veřejného diskurzu, jež poskytují výslednému konsenzu silnou legitimitu a tím i pravomoc formovat politická a zákonná opatření. Permanentním problémem deliberativní demokracie ale vždy bude, jak odlišit vzájemnou komunikaci a čistou

diskuzi od pouhých aktů rétoriky. Pomocí schopných rétorů lze totiž zmanipulovat i veřejnou diskuzi. Pokud by ale na druhou stranu takové projevy byly pravidly omezeny, popřela by deliberativní demokracie svou podstatu (Strnadová, 2009: 101). Legitimní je totiž pouze takový systém, v němž žádný ze členů deliberativního orgánu není předem vyloučen a všichni mají rovný přístup (Strnadová, 2008: 94-95). Tato forma diskurzu by ale měla být považována spíše za kritický ideál, pomocí kterého lze odhalovat, jaké veřejné debaty porušují normy komunikativní etiky a tak zkreslují své výsledky. Možností, jak se k ideálu deliberativní demokracie přiblížit jsou i různé modifikace, například taková, kdy by akty deliberace byly omezeny pouze na ty nejzákladnější společenské otázky (Strnadová, 2008: 101).

Habermasova deliberace v praxi je dvouúrovňová: jedna institucionální na území politických institucí a druhá ve sféře občanské společnosti. V rámci obou i mezi nimi navzájem panuje deliberativní vztah přímé komunikace (Strnadová, 2009: 101). Základem deliberativní demokracie tedy je občanská společnost.

Jak ale tuto „probudit“? Občanská společnost musí být postavena na aktivitě jedinců, na jejich rozhodnutí převzít část odpovědnosti za běh společnosti. K této aktivitě by měl společnost motivovat významný pocit solidarity, tolerance a pospolitosti, který zároveň určuje její hranice ohledem na obecné etické hodnoty. Důležitý je také vztah důvěry mezi politickou elitou a občany, postavený na široké základně vazeb mezi lidmi (Strnadová, 2008: 111). K naší tradici však patří spíše nedůvěra k institucím i k politickým stranám a postupně se přidává i naprostý nezájem o věci veřejné. Politické strany a instituce nedostatečně plní své funkce a zákonodárci mají velký, takřka nekontrolovatelný manévrovací prostor (Růžička, 2011: 149). Strany se stále více vzdalují každodenním problémům občanů a současně se propojují se státem, který naoko zajišťuje službu občanské společnosti tím, že nabízí mechanismus pravidelné obnovy politického vedení (Klíma, 1998: 62). Tím, že stát rozhoduje namísto občanů o všech jejich hodnotách a cílech, odebírá jim pocit odpovědnosti za vlastní chování a vede je k pasivitě (Strnadová, 2008: 111).

„Lidé jsou vrženi do postmoderní společnosti, musí se podívat do tváře vlastní mravní nezávislosti, tedy odpovědnosti. Musíme se zbavit strachu z nemohoucnosti a znovu získat kontrolu nad silami, které utvářejí podmínky pro náš život a omezují naše svobody, kontrolu, kterou jsme si nechali dobrovolně vzít“, uvádí Bauman (2008: 16). Je to tedy pocit odpovědnosti, na kterém by měla být občanská společnost postavena. Odpovědnost za přijatá rozhodnutí, která nemívají pouze pozitivní následky a která mohou trvat po generace. Občanská aktivita však znamená snahu pochopit různé procesy, které fungování společnosti doprovází a účinně do nich zasáhnout, což vyžaduje také určitou investici do vzdělání a neustálou autodidaktiku.

„Renesance veřejné sféry spočívá na aktivní účasti lidí, ve společnosti vědění, která na rozdíl od informační společnosti nepostrádá lidskou dimenzi a jejímž inspirativním základem zůstává řecká polis“ (Růžička, 2011: 154). Je ale otázkou, na kolik je ideál nesobeckých jedinců, kteří jednájí v zájmu celku, reálnou představou. V současnosti je racionální veřejná diskuze ovládnuta mechanismy světa peněz a moci a pouze odklon od instrumentálního myšlení ke komunikativní racionalitě a Habermasova „dekolonizace životního světa“ mohou vytvořit prostředí pro obnovu občanské společnosti a racionálních diskuzí (Hrubec, 2013: 456).

Pokud je v současnosti vůbec reálné přiblížit společnost k takovému ideálu, tedy ke společenství aktivních, odpovědných občanů ovládaných komunikativní racionalitou, nastane problém v realizaci institucionálního rámce občanské společnosti. Habermasova dvouúrovňová teorie deliberativní demokracie předpokládá, že jednotlivá opatření přijímaná na úrovni státní, budou nejdříve přijata na úrovni veřejné diskuze, jelikož pouze tak by mohla získat legitimitu. Otázky nevyvolává institucionalizace diskuze na politické úrovni, jelikož tuto známe jako běžný legislativní proces, ovšem představa realizace racionální diskuze na úrovni občanské společnosti již tak jasnou není.

Prostředí, ve kterém by se tato „nižší“ úroveň racionální diskuze mohla etablovat, musí splňovat určité podmínky. V první řadě, vyjadřování názorů a prosazování zájmů se opírá o svobodu projevu, kterou svým nezasahováním zajišťuje

stát, stejně jako přístup k pravdivým a objektivním informacím, na základě kterých si jedinec vytváří identitu a rozpoznává a definuje své zájmy (Strnadová, 2008: 113). Aby racionální diskurz dostal svému účelu, i samotná diskuze musí splňovat jisté standarty. Strnadová uvádí čtyři podmínky legitimního rozhodování v racionální diskuzi: „*Dohody musí být formálně a procedurálně správné, musí být kognitivně dostačující, musí se týkat záležitostí, které umožňují konsenzus nebo kompromis, a musí být oproštěny od ideologie*“ (2008: 316). Příspěvky do diskuze pak musí splnit kritéria vhodné interpretace a zobecnitelnosti, předem ale nemůže být vyloučen žádný návrh. Výsledek diskurzu se nesmí řídit mechanismy instrumentální logiky a odrážet jakékoliv mocenské vztahy, jelikož patří do komunikativní racionality žitého světa (2008: 317-318).

Ačkoliv by cílem každé takové diskuze mělo být dosažení konsenzu, i Habermas připouští, že tento nemusí být vždy uskutečnitelný. Pak je třeba za stejných komunikačních podmínek pokračovat v hledání kompromisu (Habermas, 2000a: 143). Takový kompromis se musí potýkat se stejnými nebezpečími, jako konsenzus. Konsenzus i kompromis jsou ohroženy především nerovností, která se může projevit v rozdílném vnímání různých sociálně ekonomických skupin, v rozdílném vzdělání, jehož absence může občanům znemožnit adekvátně formulovat své argumenty nebo v izolaci určité národnostní, etnické či náboženské skupiny. Ohrožení spočívá i v otázce agenda settingu – rozhodování o tom, jaká témata budou do procesu rozhodování včleněna. O zahrnutí i těch nejopomíjenějších témat by se měla postarat právě občanská společnost (Strnadová, 2008: 320).

Občanská společnost není ze své podstaty jednotná, avšak v závislosti na různých definicích lze odvodit její formy. Řadíme mezi ně nejčastěji nadace, nadační fondy, obecně prospěšné společnosti, občanská sdružení, spolky, hnutí a iniciativy, někdy též odbory, církve, profesní organizace či orgány samosprávy (Strnadová, 2008: 115). František Šamalík například rozlišuje odbory, zájmové a profesní sdružení, jednoúčelové organizace, skupiny prosazující veřejný zájem, ideologické skupiny a mezivládní lobby (1995: 159-198).

Tyto instituce občanské společnosti umožňují jednotlivcům identifikovat se s bližším společenstvím než je celek státu a získat tak pocit sounáležitosti a jistoty. Možnost účasti a vlivu na politické dění ve státě podporuje důvěru občanů ve státní instituce a posiluje jejich legitimitu (Strnadová, 2008: 117). Ačkoliv tyto formy občanské společnosti jsou běžnou součástí dnešních moderních demokracií, k Habermasovu ideálu má občanská společnost v této podobě ještě poměrně daleko.

Domnívám se, že problém není v institucionální formě občanské společnosti, jelikož každý jedinec má nezměrně možností, pomocí kterých se může podílet na správě věcí veřejných. Toto právo zakotvuje odst. 1 článku 21 Listiny základních práv a svobod, který říká, že „*Občané mají právo podílet se na správě věcí veřejných přímo nebo svobodnou volbou svých zástupců*“ (Zákon č. 2/1993 Sb., čl. 21). Přímá správa se projevuje především na místní úrovni v podobě místních referend a lidových iniciativ (Klíma, 2010: 582-583). Občané Evropské unie mají také právo využít tzv. evropské občanské iniciativy, institutu přímé demokracie na evropské úrovni.¹⁴ Na celostátní úrovni má ale občan již výrazně méně možností. Český právní řád sic počítá s možností celostátního referenda, kterého také bylo (prozatím jen jedenkrát) užito, neupravuje jej ale žádný zákon.¹⁵

To vyvolává kritiku ze strany zastánců přímé demokracie, z nichž nejhlasitějším je občanské sdružení Hnutí za přímou demokracii, požadující uzákonění práv občanů na celostátní referendum a lidovou iniciativu a za tímto účelem přijetí zákona o obecném referendu. Ten by měl zaručit právo občanů navrhnout prostřednictvím petice vyhlášení celostátního referenda a zároveň povinnost státní moci vyhlásit referendum v určitých otázkách. Referenda by byla formulována k rozhodnutí nějakého problému či ve formě návrhu zákona, který má být přijat nebo změněn, takovým rozhodnutím by pak byl parlament vázán (Hnutí za přímou demokracii, nedatováno).

---

¹⁴ Evropská lidová iniciativa umožňuje jednomu milionu evropských občanů představující zastoupení alespoň čtvrtiny členských států podat návrh evropské legislativy (Smlouva o EU, 1992)

¹⁵ Pro účely referenda o přistoupení České republiky k EU byl vydán ústavní zákon ad hoc

Domnívám se, že Habermas by se s touto kritikou ztotožnil a současný stav, tedy absenci právního zakotvení celostátního referenda a lidové iniciativy, by považoval za silný nedostatek omezující funkce občanské společnosti. O absenci určitého podstatného vlivu či moci v rukou občanské společnosti svědčí také fakt, že toto hnutí, jakožto její součást, se snaží o změnu v její prospěch již mnoho let, stále však bez úspěchu.

Opustíme-li problematiku celostátního referenda, je třeba říci, že občané mají i mnoho jiných možností participace. Tradiční formou kolektivního projevu názoru na veřejné věci, agitace pro určité názory nebo manifestační projev názorů je shromažďovací svoboda, dále je to právo spolčovací, petiční či odborové (Zákon č. 2/1993 Sb.). Tato práva hrají významnou roli v činnosti občanské společnosti, jelikož tím, že se lidé mohou svobodně sdružovat, mají lepší příležitost uplatňovat své představy o společenském uspořádání a mají lepší přístup k participaci na věcech veřejných. Sdružovací svoboda je pak realizována nespočetným množstvím občanských sdružení, které představují významnou složku občanské společnosti.

Formy účasti na veřejné diskuzi mohou mít nejrůznější podoby, ráda bych ale mimo výše popsané institucionalizované formy zmínila i neformální způsoby, kterými každý jedinec může přispět svým názorem do veřejného diskurzu. S rozšířením síťových médií je to především internetový prostor, kde je možné deliberativní politiku realizovat. Jednou z mnoha možností, které virtuální svět poskytuje, je například takzvaná občanská žurnalistika, kterou je na internetu možno realizovat bez zvláštních finančních nákladů i technických dovedností.

V internetovém prostoru také mohou vznikat občanská fóra, v jejichž prostoru může být veřejná diskuze realizována. Navíc takováto „vzdálená“ deliberace překonává nejen časoprostorové vzdálenosti, ale i různá možná znevýhodnění plynoucí ze sociálních či biologických rozdílů. Ve virtuálním prostředí existuje mnoho možností, jak artikulovat požadavky či přímo vytvářet tlak na politickou reprezentaci. Je ale třeba, aby politická moc projevila vůli rozhodnutí zde vzniklá akceptovat, v opačném případě lze působit na jiné formy občanské společnosti, které by

konsenzus dosažený mezi účastníky diskuze přijaly za vlastní a které by ve snaze prosadit jeho realizaci převzaly iniciativu.

Ačkoliv, jak již bylo řečeno, k Habermasovu ideálu občanské společnosti má současný systém stále daleko, každá osoba (nikoliv vždy nutně občan) má právo určitým způsobem přispět do veřejné diskuze o celospolečenských problémech a jako součást občanské společnosti dokonce přispívat k rozšíření její působnosti vyvoláváním veřejné diskuze (jako například občanské sdružení Hnutí za přímou demokracii navrhuující přijetí zákona o obecném referendu).

ZÁVĚR

Ačkoliv mnohá z děl autorů Frankfurtské školy vznikla již téměř před sto lety, jejich obsah je stále aktuální. Relevance těchto myšlenek dokonce možná ještě vzrostla, a to s neustálým prohlubováním rysů moderní společnosti, ke kterým kritika frankfurtských myslitelů směřovala. Tyto jevy již pohltily veškeré oblasti lidského života, Habermasův „systém“ v mnohém nahradil „žitý svět“. Spolu se zvyšováním životní úrovně se nejen v západních společnostech přirozeně rozšířil konzumerismus a nadspotřeba. Je však otázkou nakolik se tyto staly nástrojem moci ve smyslu kritiky autorů Frankfurtské školy, tedy mocenským prostředkem, skrze který systém ovládá potřeby a touhy jeho recipientů - unifikovaných jednorozměrných jedinců, kteří, byť se domnívají, že jednají autonomně, se již podřídili vyšší moci a stali se produktem sloužícím byznysu. Dnes působí na každého jedince vzorce, idoly, reklamy a trendy vtiskované mu společností jako vrcholné ideály, je mu vnukávána falešná potřeba neustále se přibližovat těmto modelům, chtít lepší počítač, auto, dovolenou, dům. Nekriticky přijímá společenské vzorce i mainstreamové názory, stává se z něj „automat konformity“ tak, jak jej popsala první generace školy.

O médiích v dnešní době již nelze hovořit primárně jako o tzv. „hlídacím psovi demokracie“, nýbrž právě naopak, jako o totální moci spočívající v určování agendy, přidělování relevance společenským tématům, popularity politickým stranám i osobnostem a ve finále tak možností ovlivňovat i rozdělování politické moci. Absolutní objektivita médií je již ze své podstaty nedosažitelným ideálem, jelikož vždy již při výběru témat, je těm, která „prošla sítím“, udělena vyšší relevance. Problém však dle mého názoru spočívá v absenci kritického uvažování diváka, který si toto pozadí neuvědomuje, nekriticky přijímá veškeré předložené informace, nechává na sebe působit „televizní emoce“ a nakonec odevzdává volební lístek se jménem toho, ke komu bylo mediální prostředí nejpřívětivější.

Pokud mají být média hlídacím psem demokracie, domnívám se, že hlídacím psem mediální moci by měla být sama společnost. A to pouze taková společnost, která je kritická, která se ohradí vůči zjevně lživým informacím, která dokáže

demaskovat neobjektivní informace, ověřovat je, kombinovat jejich zdroje a „očisťovat je“ od neobjektivně zabarvených prvků. Vůči takové společnosti by samotná média, reklama či kulturní průmysl musely postupovat s větším respektem, byly by nuceny využívat důvtipnějších nástrojů, aby znovunabyly moc působit a ovlivňovat.

Pravdivé informace však žel nejsou tím, pro co průměrný divák média sleduje. Proto je výše popsaný ideál kritické společnosti nereálnou utopií. Ačkoliv jsme schopni sami vnímat, že některá média poskytují informace objektivnější a některá méně, graf sledovanosti večerního zpravodajství ukazuje, že téměř každý třetí divák sleduje infotainmentové Televizní noviny na Nově (ATO, 2015). Primární totiž není touha po informacích, nýbrž zábava a uvolnění.

Stejnou depravaci, jakou prochází společnost, zažívá i politická kultura, jakožto její odraz. Na diskreditaci klasických politických stran profitují nová „nepolitická“ hnutí, pozornost se odklání od ideologie, která stále více oslabuje, směrem k představitelům těchto stran, u nichž záleží především na řečnické obratnosti, schopnosti vzbudit důvěru, vizáži a úspěšném soukromém a kariérním životě. Podnikatel s prázdnými hesly, populistickými sliby a neformálním projevem předbíhá tradiční ideově vymezené politické strany. Tím se rozdíl mezi jednotlivými stranami stírají, ideologie se oslabuje nahrazena pravidly politického marketingu.

Taková politická reprezentace, v níž dominují subjekty motivované především vlastním prospěchem, jejichž kroky jsou nepředvídatelné, jelikož se nesnaží prezentovat nijak vymezenou skupinu zájmů; je nebezpečná především vzhledem k faktu, že je de facto jediným výstupem společenské vůle. Občanská aktivita se totiž omezila (v lepším případě) na volební akt. Občanská společnost ve smyslu Habermasovy veřejné sféry nefunguje, lidé nemají zájem participovat na věcech veřejných, veřejné mínění je tvořeno na úrovni mediálních odborníků, nikoliv na úrovni společenské. Habermasova teorie deliberativní demokracie je však inspirujícím podnětem pro podporu veřejných diskuzí, jež by za dodržování přísných pravidel (viz kapitola 8) mohly být vhodným prostředím pro artikulaci společných zájmů.

K naplnění tohoto procesu by však bylo nutné přijmout jisté legislativní změny, jež by určovaly povinnost zabývat se výsledky z takových diskuzí vzešlých.

Domnívám se, že myšlenky Frankfurtské školy od okamžiku jejich vyřčení neztratily na relevanci ani v nejmenším, ba právě naopak, rysy moderní společnosti, jež byly předmětem kritiky Institutu pro sociální výzkum ve Frankfurtu, se neustále prohlubují a s nimi i relevance kritické teorie. Proto je důraz na rozvoj kritického myšlení dnes možná důležitější než kdy jindy. Osvobození z područí systému totiž spočívá v demaskaci ovládajících prvků, nepodléhání komodifikaci, ve svobodném výběru toho, co na sebe necháme působit a co nikoliv.

Seznam použitých zdrojů

Literatura:

- ABÉLÈS, M. (2004). Politika jako divadlo. In: Skalník, Petr. *Politická kultura: antropologie, sociologie, politologie* (Praha: SET OUT-Roman Míšek).
- ADORNO, T. (2009a). *Minima Moralia - Reflexe z porušeného života* (Praha: Academia).
- ADORNO, T. (2009b). *Schéma masové kultury* (Praha: Oikoymenh).
- ARENDT, H. (1996). *Původ totalitarismu I-III* (Praha: Oikoymenh).
- BALON, J. (2008). Teorie komunikativního jednání Jürgena Habermase. In: Šubrt, J. a kol. *Soudobá sociologie II* (Praha: Karolinum).
- BAUMAN, Z. (2008). *Tekuté časy – Život ve věku nejistoty* (Praha: Academia).
- BĚLOHRADSKÝ, V. (2010): Levice ve věku tekutého hněvu. *Právo*, 20.11.2010 (269/2010), s. 1, 19.
- BENJAMIN, W. (1979). Paříž, hlavní město devatenáctého století. In: Benjamin, Walter. *Dílo a jeho zdroj* (Praha: Odeon).
- BOTTOMORE, T. (2002). *The Frankfurt School and Its Critics* (London: Routledge).
- BRADOVÁ, E. (2005). *Od lokálních mítinků k politickému marketingu: Teorie a vývoj politické komunikace a volebních kampaní* (Brno: Mezinárodní politologický ústav).
- CABADA, L. – KUBÁT, M. a kol. (2007). *Úvod do studia politické vědy* (Plzeň: Aleš Čeněk).
- FROMM, E. (1992). *Mít nebo být?* (Praha: Naše vojsko).
- FROMM, E. (2014). *Strach ze svobody* (Praha: Portál).
- HABERMAS, J. (1998). Remarks on Legitimation Through Human Rights. In: *Philosophy and Social Criticism* 2-3/1998, s. 157-171

- HABERMAS, J. (2001). Tři normativní teorie demokracie. In: Shapiro I., Habermas J. *Teorie demokracie dnes* (Praha: Filozofia) s. 79-95.
- HABERMAS, J. (1982). *Theorie des kommunikativen Handelns: Zur Kritik der funktionalistischen Vernunft (Band 2)* (Frankfurt am Main: Suhrkamp).
- HABERMAS, J. (2000a). *Problémy legitimacy v pozdním kapitalismu* (Praha: Filozofia).
- HABERMAS, J. (2000b). *Strukturální přeměna veřejnosti* (Praha: Filozofia).
- HORKHEIMER, M. – ADORNO, T. (2009). *Dialektika osvícenství* (Praha: Oikoymenh).
- HRUBEC, M. a kol. (2011). *Od zneuznání ke spravedlnosti* (Praha: Filozofia).
- HRUBEC, M. a kol (2013). *Kritická teorie společnosti: Český kontext* (Praha: Filozofia).
- KELLNER, J. (2010). *Tři sociální světy: Sociální struktura postindustriální společnosti* (Praha: Sociologické nakladatelství).
- KIRCHHEIMER, O. (1996) "The Transformation of the Western European Party Systems". In: LaPalombara, J., Myron W. *Political Parties and Political Development* (Princeton: Princeton University), s. 177-200.
- KLÍMA, K. (2010). *Ústavní právo* (Plzeň: Aleš Čeněk).
- KLÍMA, M. (1996). „Catch-all“ strany O. Kirchheimera: strana univerzálního typu. *Politologický časopis* 3 (3), s. 225-234.
- KLÍMA, M. (1998). *Volby a politické strany v moderních demokraciích* (Praha: Radix).
- MARCUSE, H. (1991). *Jednorozměrný člověk* (Praha: Naše vojsko).
- MARCUSE, H. (1969). *Eros and Civilization: a Philosophical Inquiry into Freud* (New York: Vintage Books).
- MATUŠKOVÁ, Anna (2010). *Politický marketing a české politické strany* (Brno: Mezinárodní politologický ústav).

PETHERBRIDGE, D. (2011). *Axel Honneth: Critical Essays: With a Reply by Axel Honneth* (Leiden: Brill).

PETRUSEK, M. (1994). *Sociologické školy, směry, paradigmata* (Praha: Sociologický ústav AV ČR).

POSTMAN, N. (1999). *Ubavit se k smrti* (Praha: Mladá Fronta).

PRAVDOVÁ, M. (2003): Infotainment, politainment, edutainment aneb k jazyku masových médií. *Naše řeč*, 86/4 (2003), 206.

RŮŽIČKA, V. (2011). *Politika a média* (Praha: Grada).

STRNADOVÁ, L. (2008). *Současné podoby občanské společnosti. Kritická perspektiva* (Plzeň: Aleš Čeněk).

STŘÍTECKÝ, J. (1979). Prameny naděje. In: Benjamin, W. *Dílo a jeho zdroj* (Praha: Odeon) s. 409,429.

ŠAMALÍK, F. (1995). *Občanská společnost v moderním státě* (Brno: Doplněk).

VALENTA, M. (2010). *Revoluce na pořadu dne* (Praha: Matfyzpress).

WOLIN, Richard (2006) *The Frankfurt School Revisited: And Other Essays on Politics and Society* (New York: Routledge Chapman & Hall).

Internetové zdroje:

ANO 2011a. *Pár slov o ano* (<http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/par-slov-o-ano/>, 19.3.2015).

ANO 2011b: *Uvidíme se* (<http://www.anobudelip.cz/ab/cs/uvidime-se/>, 10.4.2015).

ANO 2011c. *Zkrácený program* (<http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/program/zkraceny-program/>, 9.4.2015).

ATO (2015). Share pro 15+ za 14. týden 2015 (30.3.- 5.4.) - prime time (19:00 - 23:00). *Asociace Televizních organizací* (<http://www.ato.cz/vysledky/tydenni-data/share/15>, 13.4.2015).

BABIŠ, A. (2012). Kdo má v programu destrukci státu? *Blog iDNES*, 27.9.2012 (<http://andreibabis.blog.idnes.cz/c/288776/Kdo-ma-v-programu-destrukci-statu.html>, 10.4.2015).

BABIŠ, A. (2013). Podporuje levici, proto volím pravici! *ANO 2011*, 18.10.2013 (<http://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/14982/podporuje-levici-proto-volim-pravici>, 9.4.2015).

BABIŠ, A. (2014). [Nedostal jsem letos jen překvapení, ale Ježíšek splnil i přání: flanelové pyžamo, které jsem dlouho chtěl] In: *Facebook* [online], 26. 12.2014 (<https://www.facebook.com/AndrejBabis/photos/pb.214827221987263.-2207520000.1428863171./548866035250045/?type=3&theater>, 12.4.2015).

BĚLOHRADSKÝ, V. (2013). Otázky Václava Moravce: Milan Chovanec – Václav Bělohradský – Martin Stropnický. *Česká televize* [video - online archiv], 13.11.2013 (<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1126672097-otazky-vaclava-moravce/213411030501103/9.4.2015>).

BĚLOHRADSKÝ, V. (2014): Otázky Václava Moravce: Bohuslav Sobotka – Václav Bělohradský – Jan Sokol – Tomáš Sedláček. *Česká televize* [video - online archiv], 12.10.2014 (<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1126672097-otazky-vaclava-moravce/214411030501012/>, 12.4.2015).

ČESKÁ TELEVIZE: 13. Komnata: přehled dílů. *Česká televize* [video - online archiv] (<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1186000189-13-komnata/dily/>, 7.4.2015).

ČSÚ (2010): Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 28.05. – 29.05. 2010, *volby.cz* (<http://www.volby.cz/pls/ps2010/ps2?xjazyk=CZ>, 5.4.2015).

ČSÚ (2013): Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 25.10. – 28.10. 2013, *volby.cz*

(<http://www.volby.cz/pls/ps2013/ps2?xjazyk=CZ>, 5.4.2015).

ČSSD. *Prosadíme dobře fungující stát* (<http://www.cssd.cz/program/>, 5.4.2014).

ČT24 (2012). John o rozštěpu VV: Opakuje se Klausovo Sarajevo. *ČT24*, 17.4.2012

(<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/172588-john-o-rozstepu-vv-opakuje-se-klausovo-sarajevo/>, 9.4.2015).

ČT24 (2015a). Babiš, nejmocnější osoba tuzemské mediální sféry. *iDNES*, 28.2.2015

(<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/303070-babis-nejmocnejsi-osoba-tuzemske-medialni-sfery/>, 17.3.2014).

ČT24 (2015b): Zatmění Úsvitu: Poslanecký klub opouští i Šarapatka. *ČT24*, 25.3.2015

(<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/305896-zatmeni-usvitu-poslanecky-klub-opousti-i-sarapatka/>, 9.4.2015).

ČTK (2015). Poslanci Úsvitu zakládají novou stranu. Podle Okamury je to pokus o

převrat. *Hospodářské noviny*, 10.2.2015 (<http://domaci.ihned.cz/c1-63516240-poslanci-usvitu-zakladaji-novou-stranu-podle-okamury-je-to-pokus-o-prevrat>, 10.4.2015).

DRAHORÁD, J. (2012). Karel Schwarzenberg rozjel na podporu své presidentské kampaně webové stránky Volím Karla. *TOP09*, 28.8.2012 (<http://www.top09.cz/co-delame/napsali-o-nas/karel-schwarzenberg-rozjel-na-podporu-sve-prezidentske-kampane-webove-stranky-volim-karla-10723.html>, 10.4.2015).

ECHO24 (2012): Kandidátka ANO kopíruje Sex ve městě. Pózuje v negližé. *Echo24*,

21.9.2014 (<http://www.top09.cz/co-delame/napsali-o-nas/karel-schwarzenberg-rozjel-na-podporu-sve-prezidentske-kampane-webove-stranky-volim-karla-10723.html>, 6.4.2015).

HNUTÍ ZA PŘÍMNOU DEMOKRACII. *Základní teze HzPD k zákonu o obecném referendu* (<http://www.hzpd.cz/zakladni-teze-k-zakonu-o-obecnem-referendu/>, 15.3.2015).

KÁLAL, J. (2014). Politici kopírují Babiše. Vévodí rozhalená bílá košile. *ECHO24*, 10.9.2014 (<http://echo24.cz/a/w7LsW/politici-kopiruji-babise-vevodi-rozhalena-bila-kosile>, 21.3.2014).

KŇAZOVICKÝ, L. (2014). Babiš udeřil na Sobotku: Jsem dost bohatý, abych nemusel krást. *EuroZprávy*, 28.3.2015 (<http://domaci.eurozpravy.cz/politika/90289-babis-uderil-na-sobotku-jsem-dost-bohaty-abych-nemusel-krast/>, 8.4.2015).

KOPECKÝ, J. (2013a). Fisher i Zeman si vyčetli minulost. Zkoušeli je z angličtiny i ruštiny. *iDNES*, 4.1.2013 (<http://www.top09.cz/co-delame/napsali-o-nas/karel-schwarzenberg-rozjel-na-podporu-sve-prezidentske-kampane-webove-stranky-volim-karla-10723.html>, 5.4.2015).

KOPECKÝ, J. (2013b). ODS spustila kampaň volím pravici. *iDNES*, 6.9.2013 (http://zpravy.idnes.cz/ods-spustila-kampan-volim-pravici-drr-/domaci.aspx?c=A130906_133623_domaci_kop, 19.3.2015).

KOPECKÝ, J. (2014). Kandidátku ano inspiroval Sex ve městě. Tak se taky trochu svlékla. *iDNES*, 22.9.2014 (http://zpravy.idnes.cz/kandidatku-ano-inspiroval-sex-ve-meste-tak-se-taky-trochu-svlekla-p92-/domaci.aspx?c=A140922_112102_domaci_kop, 22.3.2015).

LIDOVKY (2014): Babišova hatmatilka? Korte si objednal posudek. Tlumočník není třeba, stojí v něm. *Lidovky*, 16.5.2014 (<http://domaci.ihned.cz/c1-63516240-poslanci-uvsvitu-zakladaji-novou-stranu-podle-okamury-je-to-pokus-o-prevrat>, 10.4.2015).

Lidovky (2015). Snad nebude Babiš jako Berlusconi, řekl italský politik na sjezdu ČSSD. *Lidovky*, 16.3.2015 (<http://domaci.ihned.cz/c1-63516240-poslanci-uvsvitu-zakladaji-novou-stranu-podle-okamury-je-to-pokus-o-prevrat>, 10.4.2015).

MEDIAGURU. *Mediální slovník: Infotainment* (<http://www.mediaguru.cz/medialni-slovník/infotainment/>, 7.4.2015).

OKAMURA, T. (2015). [S Monikou jsem minulou sobotu moc hezky oslavil Valentýna...] In: *Facebook* [online], 21.2.2015

(<https://www.facebook.com/tomio.cz/photos/pb.179497582061065.-2207520000.1428863080./962707030406779/?type=3&theater>, 12.4.2015).

PRIMA (2013). Prezidentský duel 3. *FTV Prima* [video - online archiv] (<http://play.iprima.cz/prezidentsky-duel-3>, 6.4.2015).

Prchal (2014). Heslo "Prostě to..." je geniální, tvrdí Babišův kreativec. *DTTV (Drtinová – Veselovský TV)*, 15.10.2014 [video - online archiv]

(<http://video.aktualne.cz/dttv/heslo-proste-to-je-genialni-tvrdi-babisuv-kreativec/r~5c7e3b9453d011e4b57a0025900fea04/>, 20.3.2015).

SVOZÍLEK, M. (2009). Soukromníci žalují ČT. Velké strany prý mají u Václava Moravce protekci. *Hospodářské noviny*, 27.5.2009 (<http://domaci.ihned.cz/c1-37252820-soukromnici-zaluji-ct-velke-strany-pry-maji-u-vaclava-moravce-protekci>, 10.4.2015).

ŠAFR, Pavel (2014). Vítězství sexu v politice. Demokracie je fakticky pohřbena. *Reflex*, 25.9.2014 (<http://www.reflex.cz/clanek/komentare/59277/pavel-safr-vitezstvi-sexu-v-politice-demokracie-je-fakticky-pohrbena.html>, 20.3.2015).

ŠKROMACH, Z. (2014). [Odpolední káfičko na zahradě. Trávník posečen, vertikulován a pohnojen...] In: *Facebook* [online], 10.5.2014

(<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10201129495438940&set=a.1886847030329.76602.1816027486&type=3&theater>, 12.4.2015).

TOP09. *Víme kam jdeme* (<http://www.top09.cz/proc-nas-volit/volebni-program/volebni-program-2013/vime-kam-jdeme-13823.html>, 5.4.2014).

VOLFÍK, R. (2011). Vyděláno mám, krást nepotřebuji. Půjčovat bez dokladu jsem neměl. *Hospodářské noviny*, 26.5.2011 (<http://domaci.ihned.cz/c1-51860540-barta-vydelano-mam-krast-nepotřebuji-pujcovat-bez-dokladu-jsem-nemel>, 8.4.2015).

Legislativní dokumenty:

Smlouva o EU (1992). Smlouva o Evropské Unii ve znění Lisabonské smlouvy. In: Sbíрка mezinárodních smluv, 7.2.1992.

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod. In: Sbíрка zákonů České republiky, 16.12.1992.

Resumé

The topic of my bachelor thesis is the Current relevance of the Frankfurt School. This is a set phrase for personalities from Institute for social research in Frankfurt. They established the social critic theory which subjected some postindustrial society's phenomena as a cultural industry, overconsumption, unification of individuals, medial power (first generation of Frankfurt School: Max Horkheimer, Theodor Adorno, Herbert Marcuse, Erich Fromm) or decline of the public sphere, civic society and public opinion (second generation of Frankfurt School: Jürgen Habermas). They tried to unmask the totalitarian elements of dominance which act to all of us without our consciousness.

This bachelor thesis tried to prove current relevance of the Frankfurt School's ideas and theories by using the "frankfurt optics" on today's social practice. There is presented a coherent overview at the theoretical part of the thesis and at the second part, what is rather an analytical part, there are today's social phenomena, primarily the political, subsumed under these theories.

Although most of the Frankfurt School's theories are almost seventy years old, there are still the same phenomena in today's social practice and possibly they are stronger nowadays. Today's society is typical by overconsumption, medial influence, artificial making of public opinion, media infotainment, declining of culture by ubiquitous entertainment. Political culture experiences the same decline. Political ideologies move backwards upon the rules of political marketing and upon famous personalities which became more important than all of the ideologies. Political parties and political personalities are making an all-out effort to appear non-political. Traditional political parties are discredited in favour of „non-political“ businessmen which came to politics to its rectify. Political preferences are granted in compliance with public opinion what is artificially made by media power. Society is only a non-critical recipient of information from media or advertising. Civic society is not effective, public opinion is in media's hands, citizens are not interested in public sphere.

These are reasons which prove the Frankfurt School's relevance in the present day. It is still very important to develop critical thinking in society. Individuals can not succumb to commodification and must choose what they will make them influenced and what not. Therefore the Frankfurt School has really today's relevance.